

अध्याय एक

शोध परिचय

१.१ शोध शीर्षक

यस शोधपत्रको शीर्षक “कक्षा-६ मा अध्ययनरत लिम्बूभाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरूको एक अध्ययन” रहेको छ ।

१.२ शोधप्रयोजन

प्रस्तुत शोधपत्र त्रिभुवन विश्वविद्यालय अन्तर्गत सुकुना बहुमुखी क्याम्पस, इन्द्रपुर, मोरङ, शिक्षाशास्त्र सङ्काय नेपाली शिक्षा विभाग अन्तर्गत नेपाली विषयको स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको कोर्स नं. ५९८ को प्रयोजनका निम्ति तयार पारिएको हो ।

१.३ समस्याकथन

सम्पूर्ण नेपालीको राष्ट्रभाषा नेपाली हो हुन त वर्तमान नेपाल अधिराज्यको अन्तरिम संविधान २०६३ ले नेपाल अधिराज्यमा बोलिने सम्पूर्ण भाषालाई राष्ट्रभाषाको दर्जा प्रदान गरेको छ । तथापि सम्पूर्ण राष्ट्रभरिका जनताहरूको साझा भाषाको रूपमा नेपाली भाषाको विकास हुँदै आएको छ । विभिन्न मातृभाषीहरूका बीचमा नेपाली भाषाले पुलको काम गरेको छ । जसको फलस्वरूप विभिन्न मातृभाषीहरूबीच विचार विनिमय सम्भव हुन पुगेको देखिन्छ । नेपाली भाषालाई मातृभाषाको रूपमा प्रयोग गर्ने विद्यार्थीहरूले पनि स्तरीय नेपाली भाषाको दृष्टिले विविध त्रुटिहरू गरिरहेका हुन्छन् भने नेपाली भाषालाई दोस्रो भाषाको रूपमा प्रयोग गर्ने अन्य मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषा सिक्दा विभिन्न त्रुटिहरू गर्नु अस्वाभाविक होइन । त्यसैले कुनैपनि भाषा सिक्दा भाषा सिकाइका क्रममा त्रुटि हुनु स्वाभाविक छ । त्रुटिले भाषा सिकाइको प्रकृति र प्रवृत्तिलाई सङ्केत गर्दछ । विना

त्रुटि भाषा सिक्न त्यति सहज छैन तसर्थ यसले मानवमात्रको भाषासामान्यको सिकाइका सार्वभौम प्रक्रियाको जानकारीमा समेत थप बल मिल्छ । (अधिकारी २०५६:१२८-१२९) फलत भाषा सिकाइको क्रममा त्रुटि नै सफलताको द्योतक हो ।

प्रथम र दोस्रो भाषा सिक्किरहेकाहरूले प्रशस्त मात्रामा त्रुटि गरिरहेका हुन्छन् । त्यसैले त्रुटिमा व्यापक विविधता पाइन्छ । दोस्रो भाषाका रूपमा सिक्ने विद्यार्थीहरूमा स्वभावत आफ्नै मातृभाषाका भाषिक रूपमा सिक्ने विद्यमान रहन्छन् किनभने उनीहरू आफ्नै मातृभाषाका ध्वनि र व्याकरणका संरचनाहरूमा अभ्यस्त भइसकेका हुन्छन् । फलत : लक्ष्य भाषामा आ-आफ्ना मातृभाषाको संस्कारले गर्दा संरचनाहरूको प्रभाव दोस्रो भाषामा प्रत्यक्षतः पर्दछ । भाषा शिक्षण गर्ने क्रममा निम्न माध्यमिक स्तरसम्म सामान्य नेपाली भाषिक सीपको विकासको अपेक्षा राखिएको हुन्छ । (अधिकारी २०५६:१२८-१२९) अतः स्तरीय नेपाली भाषा शिक्षणका लागि माध्यमिक तह र उच्च तहको आधारस्तम्भका रूपमा रहेको कक्षा-६ मा अध्ययनरत विद्यार्थीको नेपाली भाषा सम्बन्धी क्षमता र उनीहरूले गर्ने त्रुटिको विश्लेषण गरी तद्अनुरूप शिक्षण प्रक्रिया अपनाउनु पर्ने आवश्यकता हुन्छ । त्रुटि विश्लेषण भाषा सिकाइ प्रक्रियाको अध्ययन गर्ने एउटा महत्त्वपूर्ण पद्धति हो । सम्पूर्ण नेपालीको राष्ट्रभाषा नेपाली हो तापनि कतिपय नेपालीहरूको मातृभाषा नेपाली हुन सकेको छैन । त्यसैले पनि नेपाली भाषा लाई दोस्रो भाषाका रूपमा कैयौं नेपालीहरूले सिक्दै र प्रयोग गर्दै आइरहेका छन् । त्रुटि विश्लेषण र भाषा शिक्षण बीच अन्योन्याश्रित सम्बन्ध छ । भाषा सिक्ने क्रममा विद्यार्थीले गर्ने अनेक प्रकारका भूलहरूलाई नै त्रुटि नामाकरण गरिएको हो । त्रुटिहरू वाक्यगठनगत, वर्णविन्यासगत, उच्चारणगत, लिपिगत, रूपगत, पदावलीगत, वाक्यगत, अर्थगत, सङ्कथनगत, अपूर्ण सिकाइगत, अतिसामान्यकरणगत, सरलीकरणगत, स्वरूपगत, जटिलतागत आदि विविध हुन सक्छन् । कक्षा-६ मा अध्ययनरत लिम्बूभाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरूको यस शोधपत्रमा विश्लेषण गर्ने प्रयास गरिएको छ ।

नेपाली भाषा नेपालको संवैधानिक मान्यताप्राप्त राष्ट्रभाषा र सरकारी कामकाजको भाषा हो यसको पहुँच राष्ट्रभरी नै विकसित भएको पाइन्छ । त्यसैले राष्ट्रभरी छरिएर रहेको करिब १०० भन्दा बढी जातजातिहरूबीच सम्पर्क सूत्रको रूपमा नेपाली भाषाले काम गरिआएको छ । चौध खलकमा विभाजित संसारका भाषाहरूमध्ये नेपालमा बोलिने चार

परिवारमध्येको नेपाली भाषा भारोपेली परिवार अन्तर्गत पर्दछ, भने लिम्बूभाषा चाहि भोटचिनिया परिवार अन्तर्गत पर्दछ । यसरी सरसर्ती रूपमा हेर्दा दुई भिन्न खलक भित्रका भाषाहरूको व्यवस्थामा धेरै मात्रामा पृथकता रहेको पाइन्छ । त्यसमध्ये पूर्वी नेपालका धनकुटा, पाँचथर, तेह्रथुम, ताप्लेजुङ्ग र इलाम जिल्लामा यो जातिको बाहुल्यता रहेको पाइन्छ । लिम्बूभाषाले पनि आफ्नै लिपि, साहित्य, संस्कृति, कला र इतिहास बोकेको छ । मुख्यतः कृषि पेशालाई आफ्नो व्यवशाय बनाएका यी जातिहरूमा सरलता, निश्छला, हार्दिकता र प्रेमप्रणयको भाव झल्किन्छ । यस क्षेत्रमा अन्य जातिहरूको मिश्रित बसोवास रहेको पाइन्छ । आफ्नो बोलिप्रति प्रतिवद्ध रहने र नूनको सोभो गर्नु पर्दछ, भन्ने आशय यस जातिभित्र लुकेर रहेको पाइएको कुरा अन्य जातिहरू नलुकाइ व्यक्त गर्दछन् । यस जातिको लिपिलाई सिरिजङ्गा लिपि भनिन्छ । नेपाली भाषा भित्र नभेटिएका शब्दहरू लिम्बूभाषामा रहेको कुरा अनुसन्धानको क्रममा भेटियो । जस्तै नेपाली भाषाभित्र नेपालको राष्ट्रिय पोशाक “कोट” लाई जनाउने आफ्नै मौलिक शब्द भेटिएको पाइदैन । किनभने “कोट” अङ्ग्रेजी भाषाबाट आएको आगन्तुक शब्द हो । तर लिम्बूभाषामा “कोट” लाई जनाउने आफ्नै शब्द छ, जसलाई “थक्सु” भनिन्छ । यस्ता अनेकौं जो नेपाली राष्ट्रभाषाले समेट्न नसकेका शब्दहरू पनि यस भाषाभित्र पाइने भएको हुनाले पनि यस भाषाको अध्ययन र अनुसन्धानमा थप प्रोत्साहन गर्नुपर्ने आवश्यकता देखिन्छ ।

प्रत्येक समुदायले बालबालिकालाई प्राथमिक तहसम्म आफ्नो मातृभाषामा शिक्षा दिने गरी विद्यालय सञ्चालन गर्न पाउनेछन् भन्ने कुरालाई संविधानले समेत व्यवस्थित गरेको पाइन्छ । नेपाल अधिराज्य भरी छरिएर रहेका सम्पूर्ण जातजातिहरूलाई आफ्नो भाषा, लिपि र संस्कृतिको संरक्षण र सम्बर्द्धन गर्ने अधिकार रहनेछ । पाँचथर, ताप्लेजुङ्ग र धनकुटा जिल्लाका केही विद्यालयमा त प्राथमिक तहको माध्यम भाषा लिम्बूभाषा रहेको पाइन्छ । कक्षा-६ मा आँउदा अकस्मात नेपाली माध्यममा शिक्षा आर्जन गर्नुपर्दा आफ्नो मातृभाषाका प्रभावले नेपाली भाषा शिक्षण गर्ने क्रममा विभिन्न त्रुटिहरूमध्ये वाक्यगठनमा के कस्ता त्रुटिहरू गर्दछन् ? कुनकुन क्षेत्रमा बढी त्रुटि गर्छन् ? पत्ता लगाई राय सुभावा प्रस्तुत गर्ने प्रयास यस शोधशीर्षकको माध्यमले गर्न खोजिएको छ । आफ्नो मातृभाषा हुँदाहुँदै पनि माध्यम भाषा र शैक्षिक भाषाका रूपमा नेपाली भाषालाई प्रयोग गर्दा नेपाली वाक्यगठन सम्बन्धी त्रुटिहरूको विश्लेषण गर्न आवश्यक ठानिएको छ ।

१.४ शोधका उद्देश्यरू

प्रस्तुत शोधमा निम्नलिखित उद्देश्यहरू पूरा गर्ने लक्ष्य राखिएको छ ।

क) कक्षा-६ मा अध्ययनरत लिम्बूभाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिका क्षेत्रहरू पत्ता लगाउनु ,

ख) कक्षा-६ मा अध्ययनरत लिम्बूभाषी विद्यार्थीहरूबाट स्तरीय नेपाली वाक्यगठनमा गरिने त्रुटिहरूको कारण पहिल्याउनु ,

ग) कक्षा-६ मा अध्ययनरत लिम्बूभाषी विद्यार्थीहरूबाट स्तरीय नेपाली वाक्यगठनमा गरिने त्रुटिहरूका क्षेत्रहरू केलाई आवश्यक निराकरणका उपायहरू पत्ता लगाउनु ।

१.५ शोधको औचित्य

नेपाल बहुजातीय र बहुभाषिक राष्ट्र भएकै कारण नेपाली भाषामा पहिलो भाषाको प्रभाव परेभैँ लिम्बूभाषी विद्यार्थीहरूलाई पनि नेपाली भाषाशिक्षण गर्न कठिन परेको देखिन्छ । जसले गर्दा नेपाली भाषाका विविध पक्षमा त्रुटिहरू हुने सम्भावना रहन्छ । त्रुटि भाषामा मात्र सीमित नरही भाषिकामा पनि लागू हुने भएकाले नेपाली भाषाका त्रुटिहरूलाई भाषिक विश्लेषण गर्न र वाक्यगठनगत त्रुटिको स्पष्ट पहिचान गर्न सकिन्छ । नेपाली भाषा सिकाइका क्रममा लिम्बूभाषी कक्षा-६ मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूले गर्ने नेपाली वाक्यगठनगत त्रुटिहरूको अध्ययनले भाषा सिकाइलाई स्पष्ट दिशानिर्देश गर्छन् । वाक्यगठनगत त्रुटिहरूको निराकरणका लागि सर्वप्रथम सोहीक्षेत्रमा गर्ने त्रुटिको अध्ययन हुनु जरूरी छ । वाक्यगठनगत नियमको पालनाले लेखन अभिव्यक्ति, क्षमता, भाषाको स्तरीयता केही पक्ष निर्धारण गर्न सकिन्छ, जसरी व्यक्तिमा निहित अनुशासनले स्वयम्को परिचय दिन्छ । यसर्थ भाषिक शुद्धताको खातिर वाक्यगठनगत अनुशासन अत्याज्य छ । यसरी भाषा सिक्न लागेका विद्यार्थीहरूले वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन हुनु आवश्यक छ ।

नेपालीभाषा नेपालको स्तरीय, मानक राष्ट्रभाषा भएपनि सम्पूर्ण नेपालीको मातृभाषाको रूपमा स्थापित हुन सकेको पाइदैन तापनि विविध जातिगत समुदायका

मातृभाषाहरूमध्ये नेपाली भाषाका व्यवहारिक, सामाजिक, सांस्कृतिक, राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय भूमिका समेत उच्च एवं प्रभावशाली रहेको कारण नेपाली भाषालाई स्तरीयता प्रदान गर्न, अभिव्यक्ति क्षमता वृद्धि गर्न वाक्यगठन शुद्धतामा जोड दिनु आवश्यक छ जसका लागि त्रुटिविहिन अभिक्षमता वृद्धि गर्न सान्दर्भिक हुन आँउछ । लिम्बूभाषा पूर्वी पाहाडका लिम्बूभाषी नेपालीहरूले मातृभाषाको रूपमा प्रयोग गर्दै आएका छन् । ती लिम्बूभाषी नेपालीका कक्षा-६ मा अध्ययनरत छोराछोरीहरू (विद्यार्थीहरू) नेपाली शिक्षण गर्ने क्रममा पहिलो भाषाको प्रभावले विभिन्न किसिमका त्रुटिहरू गर्ने गर्छन् । यस्ता त्रुटिहरू कहाँ भइरहेछन् ? त्रुटिको प्रकृति के कस्तो छ ? के कारणले गर्दा त्रुटि हुन गएको हो ? आदि पक्षहरूका बारेमा जानकारी भएमा सोही अनुसार शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापमा संलग्न गराएर उपयुक्त शिक्षण विधि र उपयुक्त सामग्री सङ्कलन, निर्माण एवं प्रयोगमा जोड दिएर त्रुटि निराकरण गर्न सकिन्छ । त्रुटि अध्ययनको महत्त्व भाषा शिक्षणका क्रममा एक पक्षमा मात्र सीमित नभई भाषा शिक्षणका क्रममा आउने अनेकन पक्षसँग यसको सम्बन्ध रहेको हुन्छ । त्रुटिविश्लेषणले भाषाशिक्षणका क्रममा भाषा सिकाइ प्रक्रिया आदिमा समेत महत्त्वपूर्ण भूमिका खेलेको पाइनुले यसको अध्ययन विश्लेषण महत्त्वपूर्ण मानिन्छ ।

शिक्षार्थीको उच्च तहको आधार निर्माणमा नि.मा.वि. तहले प्रमुख भूमिका खेलेको हुनाले नि.मा.वि. तहमा हासिल गरेका ज्ञान, सीप, क्षमता, कुशलता आदि पक्षले उसको भविष्य निर्धारण सहयोग गर्ने हुँदा उक्त तहमा नै वाक्यगठनगत त्रुटिप्रति सचेत हुनु आवश्यक छ तसर्थ सतर्कताका साथ भाषा शिक्षणमा ध्यान पुऱ्याउनु पर्दछ ।

१.६ पूर्वकार्यको समीक्षा

साहित्यका प्रत्येक विधाको लामो र गौरवमय परम्परा भएजस्तै भाषा र साहित्य पनि परम्पराबाट पृथक रहन सक्दैन । कुनै पनि भाषा र साहित्यको जीवित परम्परा हुन्छ । कुनै पनि कार्यको थालनी गर्नुपूर्व त्यससम्बन्धी भए गरिएका कार्यहरूको अध्ययन गर्नु सान्दर्भिक हुन्छ किनभने पूर्व अध्ययनले गर्दा वर्तमानलाई अझ अगाडि बढ्न सहयोग र प्रेरणा मिल्दछ । शून्यमा कुनैपनि वस्तुको सिर्जना सम्भव छैन । अतः पूर्वाध्ययन वा पूर्व परम्पराको विषयमा व्यक्त गरिएका केही विद्वानहरूका कार्यहरूलाई नियाल्नु सान्दर्भिक हुन आउछ । पाश्चात्य समालोचक टी.एस. इलियटले आफ्नो कृति “परम्परा र व्यक्ति प्रतिभा”

मा साहित्यको इतिहास नै साहित्यिक परम्परा हो र कुनै नवागन्तुक प्रतिभा यसै परम्परा आरुढ भएर सिर्जनशील हुन्छ, भन्ने अभिव्यक्ति प्रकट गरेका छन् । यसै सन्दर्भमा शिक्षाविद् वेस्टका विचारमा पूर्वाध्ययनबाट कुन स्रोतको प्रकट गर्ने, ती कसरी र कहाँ प्राप्त हुन्छन् भन्ने कुरा जान्न सकिन्छ, जसले गर्दा उद्देश्यहीन कार्य गर्नबाट धेरै समय बचाउन सकिन्छ । अतः विगतमा सम्बन्धित विषय वा क्षेत्रमा के कति कार्यहरू भएका छन् ? कसरी सम्पन्न भएका छन् ? के कस्ता निष्कर्ष प्रस्तुत गरेका छन् ? भाषाशिक्षणमा देखिएका त्रुटिहरूलाई कम गर्ने उपायहरू के कति रूपमा अपनाइएका छन् ? त्यस्ता प्रयासहरू कुन पक्षसँग सम्बन्धित छन् ? यस्तै पक्षहरूको सूचनाबाट सैद्धान्तिक पृष्ठभूमि प्राप्त हुने, पुनरावृत्तिको प्रभावबाट जोगिने एवम् विश्लेषण व्याख्याको आधार समेत प्राप्त हुन्छ । तसर्थ यहाँ वाक्यगठनगत अध्ययनसँग सम्बन्धित पूर्वकार्यहरूको अध्ययन गर्ने प्रयास गरिएको छ ।

१) प्रेम बहादुर लिम्बूले कक्षा पाँचमा अध्ययनरत लिम्बूमातृभाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली सिक्दा पदसङ्गतिमा गर्ने त्रुटिहरूको विश्लेषण सम्बन्धी अध्ययन गरेको पाइन्छ । यसको मूलउद्देश्य कक्षा पाँचमा अध्ययनरत लिम्बूभाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली सिक्दा पदसङ्गतिको क्षेत्रमा के कस्ता त्रुटिहरू गर्ने गर्दछन् र ती त्रुटिहरूलाई कम गर्दै लैजान के कस्ता उपायहरूको अध्ययन गरी त्रुटि निराकरणका साथै शुद्धताप्रति सचेत ल्याउनु र सुभाव दिनु रहेको छ ।

२) रामचन्द्र लम्सालद्वारा “निम्न माध्यमिक तह पूरा गरेका आवासीय र साधारण विद्यालयमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको नेपाली वाक्यगठन सम्बन्धी त्रुटिपक्षको तुलनात्मक अध्ययन (२०४०)” शीर्षकमा एक लघु अनुसन्धान प्रस्तुत गरिएको छ । यस अध्ययनको मूल उद्देश्यहरू भनेका आवासीय विद्यालयमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको वाक्यगठन सम्बन्धी त्रुटिहरू पहिचान गर्नु, साधारण विद्यालयमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको वाक्यगठन सम्बन्धी त्रुटिहरू पहिचान गर्नु र उक्त दुवै किसिमका विद्यार्थीहरू बीच वाक्यगठनमा त्रुटिपक्षको पारस्परिक तुलना गर्नु रहेको छ ।

प्रस्तुत अध्ययन नेपाली वाक्यगठनका सम्पूर्ण पक्षलाई नसमेटी नेपाली विषयको नि.मा.वि. तहको पाठ्यक्रमको निहित प्रयोगात्मक वाक्यका आधारभूत तत्त्व लिङ्ग, वचन,

काल, पुरुष, वाक्यस्वरूप र पदमेल नामक छ पक्षमा विभाजित गरी अध्ययन गरिएको देखिन्छ । प्रस्तुत अध्ययन काठमाण्डौंका दुइदुइवटा आवासीय र साधारण विद्यालयमा केन्द्रित रहेको छ । उक्त अध्ययन २०-२० जना विद्यार्थीहरूबाट प्राप्त तथ्याङ्कमा आधारित छ । नमुना छनोटमा परेका विद्यालयहरूमा आनन्दकुटीर मा.वि. र लेबोरेटरी मा.वि. आवासीय अन्तर्गत थिए । यिनै विद्यालयका नि.मा.वि. तह पूरा गरी कक्षा आठमा अध्ययन गर्ने नेपाली विषयमा उच्च अङ्क प्राप्त गर्ने दशौं स्थान सम्मका विद्यार्थीहरूलाई यस प्रयोजनका लागि समाहित गरिएको पाइन्छ ।

तथ्याङ्क सङ्कलनका लागि नेपाली विषयको पाठ्यक्रममा रहेका वाक्यगठन सम्बन्धी विषयको पाठ्यक्रममा रहेका वाक्यगठन सम्बन्धी प्रयोगात्मक पक्ष समाविष्ट हुने गरी प्रश्नहरू बनाइएको पाइन्छ । यी प्रश्नहरू पहिचानात्मक र उत्पादानात्मक दुवै किसिमका पाइन्छन् र ती सबै प्रश्नहरू वाक्यगठनका छ तत्त्वहरूलाई समाहित गरी समानुपातिक ढंगले बनाइएको पाइन्छ । विद्यार्थीहरूबाट प्राप्त सामग्रीहरूलाई विश्लेषण गर्दा साधारण विद्यालयका विद्यार्थीहरूले अन्य पक्षको तुलनामा लिङ्ग र वचन सम्बन्धी त्रुटिहरू बढी गरेको पाइएको छ भने आवासीय विद्यालयका विद्यार्थीहरूको तुलनामा साधारण विद्यालयका विद्यार्थीको स्तर कमजोर देखिएको छ । उक्त अनुसन्धान पहिला वा दोस्रो भाषाका रूपमा प्रयोग गर्ने कुन विद्यार्थीहरूले गर्ने त्रुटिहरू भन्ने पक्षमा प्रष्ट नभएको पाइन्छ ।

- ३) जगन्नाथ शर्मा त्रिपाठीद्वारा “मानविकी र समाजिकशास्त्र अध्ययन संस्थानअन्तर्गत पद्मकन्या क्याम्पसका छात्राहरूले नेपाली व्याकरण सम्बन्धी त्रुटिहरूको विश्लेषण (२०३५)” शीर्षकमा अध्ययन गरिएको पाइन्छ । यसको उद्देश्य उच्चतह पार गर्न लागेका छात्राहरूको व्याकरणगत त्रुटिहरूको अध्ययन गरी त्रुटि निराकरण गर्नुका साथै शुद्धताप्रति सचेतना ल्याउनु र सुझाव दिनु रहेको छ । उक्त अध्ययन भन्ने पाठ्याशको परीक्षाको उत्तरपुस्तिकालाई प्राप्ताङ्कका आधारमा ४ समूहमा विभाजन गरिएको छ । यहाँ नेपाली मातृभाषी हुने र नेवारी भाषालाई दोस्रो भाषाका रूपमा प्रयोग गर्नेहरू मध्ये कसले कति त्रुटि गरे भन्दा पनि विभाजन गरिएका श्रेणीमा कुन श्रेणीमा कति प्रतिशत दोस्रो भाषाका रूपमा प्रयोग गर्नेहरू छन् ? सो को निष्कर्ष निकालिएको छ । ५५% भन्दा बढी अङ्क प्राप्त

गर्नेलाई “क” समूहमा, ४५-५०% अङ्क प्राप्त गर्नेलाई “ख” समूहमा, ३५-४४% अङ्क प्राप्त गर्नेलाई “ग” समूहमा र १-३५% अङ्क प्राप्त गर्नेलाई “घ” समूहमा गरिएको छ । उक्त अध्ययनमा क्रियापद, सङ्गति र वाच्यगत त्रुटिहरूलाई एकैसाथ हेरेर समग्रमा निष्कर्ष दिइएको छ ।

- ४) हेमाङ्गराज अधिकारीद्वारा शिक्षाशास्त्रमा सङ्काय प्रवीणता प्रमाणपत्र तहमा पहिलो र दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली सिकने विद्यार्थीहरूका वाक्यगठनमा पाइने त्रुटिहरू (२०४०) शीर्षकमा एक अनुसन्धान प्रस्तुत छ । यस लघु अनुसन्धान कार्यको प्रमुख उद्देश्य प्रवीणता प्रमाणपत्र तहमा अध्ययन गर्ने दोस्रो भाषाका रूपमा नेवारी मातृभाषी भएका विद्यार्थीहरूको वाक्यगठन सम्बन्धी त्रुटि उभ्याउनु र उक्त त्रुटिहरूलाई नेपाली मातृभाषा भएका उनीहरूका सहपाठी विद्यार्थीहरूका वाक्यगठन सम्बन्धी त्रुटिहरूसँग तुलना गर्नु हो ।

उक्त अध्ययनका लागि शिक्षाशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत महेन्द्र रत्न क्याम्पस ताहाचल र सानोठिमी क्याम्पसबाट सामग्री सङ्कलन गरिएको थियो । प्रत्येक क्याम्पसबाट १५/१५ जना नेपाली मातृभाषी र १५/१५ जना नेपाली इतर मातृभाषी विद्यार्थीहरूलाई संलग्न गराइएको थियो । वाक्यगठन अन्तर्गत लिङ्ग, वचन, पुरुष, आदर र वाच्यसँग सम्बन्धित स्वतन्त्र उत्पादनात्मक, नियन्त्रित उत्पादनात्मक र पहिचानात्मक गरी ३ किसिमका प्रश्नहरू प्रयोग गरेको पाइन्छ । सबै प्रश्नहरू नेपाली भाषाका सरल वाक्य संरचना केन्द्रित देखिन्छ । उक्त ६० जना विद्यार्थीका उत्तर पुस्तिकाहरू परीक्षण गरी तालिकीकरण गरिएको पाइन्छ । नेवारी र नेपाली मातृभाषी विद्यार्थीहरूका वाक्यगठन उल्लेखित पक्षहरूमा पाइने त्रुटिहरूको तुलनात्मक रूपमा विश्लेषण गरिएको पाइन्छ ।

उक्त विश्लेषणलाई हेर्दा नेवारी मातृभाषाभाषी विद्यार्थीहरूमध्ये कुनैले पनि वचनसम्बन्धी वाक्यगठन शतप्रतिशत ठीक उत्तर दिन सकेका छैनन् । यिनीहरूको गल्ती प्रतिशतको विस्तार १० देखि ९० सम्म देखिएको छ । त्यसमा ४० र त्यसभन्दा कम गल्ती गर्नेहरूको सङ्ख्या ३७% र जम्मा १००% विद्यार्थीले ८० र ९० सम्मको प्रतिशतमा ठीक उत्तर मिलाएका देखिन्छन् । नेवारी विद्यार्थीहरूको तुलनामा नेपाली भाषाभाषी विद्यार्थीहरूले

वचन सम्बन्धी गर्ने त्रुटि कम भएको देखिन्छ । यस्तो हुनुस्वभाविकै पनि हो । प्रस्तुत अध्ययन उच्चतहमा अध्ययन गर्ने नेवारी र नेपाली मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिको अध्ययनसँग सम्बन्धित देखिन्छन् । यसले दोस्रो भाषाको रूपमा सिक्ने अन्य भाषाभाषीहरूले गर्ने त्रुटिहरूको बारेमा कुनै निष्कर्ष दिइएको पाइदैन ।

५) भोजराज शर्मा हुंगेल र अन्यद्वारा “शिक्षा प्रमाणपत्र तहमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको लेखन क्षमता सम्बन्धी एक अध्ययन(२०४०)” शीर्षकमा एक अनुसन्धान प्रस्तुत गरिएको छ । उक्त अनुसन्धानको प्रमुख उद्देश्य प्रमाण पत्र तहमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूले नेपाली लेखनमा गर्ने त्रुटिहरू तुलनात्मक अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूले नेपाली लेखन क्षमताभित्र व्याकरणात्मक त्रुटिको अध्ययन गरिएको छ । जसमा वर्ण विन्यास र वाक्यगठन (लिङ्ग, वचन) सम्बन्धी त्रुटिहरूलाई देखाइएको छ । उक्त अध्ययनरत सामग्री सङ्कलनका लागि महेन्द्ररत्न क्याम्पस ताहाचलमा प्रमाणपत्र तहको प्रथम सत्रमा अध्ययनरत ३० जना सेवाकालीन र ३० जना पूर्वसेवाकालीन गरी जम्मा ६० जना विद्यार्थीलाई एउटा अशुद्ध अनुच्छेद दिएर सुद्ध गर्न लगाइएको छ । त्यसैबाट प्राप्त नतिजालाई विश्लेषण गरी निष्कर्ष निकालिएको छ । विश्लेषणबाट प्राप्त तथ्यलाई हेर्दा पूर्वकालीन विद्यार्थीहरूको तुलनामा सेवा कालीन विद्यार्थीहरूको लेखन क्षमता बढी सक्षम देखिएको छ ।

६) केदारप्रसाद शर्माद्वारा “माध्यमिक तहमा अवधीभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्यहरूको लेखनमा गर्ने पदसङ्गति सम्बन्धी त्रुटिहरूको अध्ययन २०४२” एक अनुसन्धान प्रस्तुत गरिएको छ । उक्त लघु अनुसन्धानको उद्देश्य माध्यमिक तहमा अध्ययनरत अवधीभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्यलेखनमा गर्ने पदसङ्गतिसम्बन्धी विश्लेषण गर्नु रहेका छन् । यस अध्ययनमा बाके, बर्दिया जिल्लाका ७ वटा विद्यालयहरूमा अध्ययनरत छात्रछात्राहरूलाई जनसंख्या मानिएको छ । बाके जिल्लाका ४ वटा मा.वि. बाट १०/१० जना र बर्दिया जिल्लाका तीन मा.वि. बाट १०/१० जना गरी जम्मा ७० जना विद्यार्थीहरूलाई अध्ययनका खातिर लिइएको पाइन्छ । प्रस्तुत अध्ययनका लागि उत्पादनात्मक र पहिचानात्मक गरी दुई खाले प्रश्नहरूको निर्माण गरिएको भेटिन्छ । प्रश्नहरू लिङ्ग, वचन, पुरुष, आदरार्थीका सन्दर्भमा प्रयोग हुने विशेषण, भेदक र क्रियापदका त्रुटिहरू पनि देखिन सक्ने गरी

बनाइएको पाइन्छ । ती विद्यालयहरूलाई उक्त प्रश्नहरू उपलब्ध गराई उत्तरपुस्तिकाहरू परीक्षण गरी तिनकै आधारमा त्रुटिहरू विश्लेषण गरिएको छ । त्यसैगरी नै उक्त अनुसन्धान पद सङ्गति अन्तर्गत उद्देश्य र विधेय, विशेष्य, कर्ता र क्रियापद बीचको सङ्गतिलाई लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदरका आधारमा विश्लेषण गरिएको छ।

७) रामअवतार यादवबाट वैज्ञानिक पद्धतिअनुसार मैथिली भाषाका सम्बन्धमा खोज र अनुसन्धान भएको पाइन्छ । उनले यस भाषाको ध्वनिबारे गहिरिएर अध्ययन गरेका छन् । साथसाथै यस भाषाको आधुनिक भाषाविज्ञानका आधारमा व्याकरण तयार गरेका छन् । अरिफरेन्स ग्रामर अफ मैथिलीको प्रकाशनले यस भाषाको पूर्वाध्ययनमा ठूलो टेवा पुगेको छ, साथै अनेक पत्रपत्रिका मार्फत यस भाषाको खोज गरेका छन् । मैथिलीभाषाका बारेमा हालसम्म अनुसन्धान हुनुपर्दछ । उहाँको पुस्तकबाट यसभाषाका बारेमा केही हदसम्म खाल्टा नै पुर्ने काम भएको छ ।

८) सुशीलादेवी मिश्र (२०५५/०५६) द्वारा “कक्षा पाँच उत्तीर्ण थारुभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन” शीर्षकको शोध प्रस्तुत छ । उक्त शोधको प्रमुख उद्देश्य कक्षा पाँच उत्तीर्ण थारुभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको वाक्य गठनमा गर्ने त्रुटिहरू पत्ता लगाउनु, उक्त विद्यार्थीहरूले वाक्यगठनअन्तर्गत सबैभन्दा बढी त्रुटि गर्ने क्षेत्र पहिचान गर्नुका साथै नगर र ग्रामीण क्षेत्रका विद्यार्थीहरूले गर्ने त्रुटिमा पाइने भिन्नता पत्ता लगाउनु रहेको छ ।

९) रामप्रसाद भट्टराईद्वारा “प्रमाणपत्र तहमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूको नेपाली व्याकरण सम्बन्धी त्रुटि विश्लेषण (२०४३) शीर्षकमा एउटा शोधपत्र प्रस्तुत गरिएको छ । प्रस्तुत शोधपत्रको प्रमुख उद्देश्य व्याकरणिक कोटिसम्बन्धी त्रुटिहरूको अध्ययन गर्नुका साथै मानविकी र शिक्षाशास्त्रतर्फका विद्यार्थीहरूको भाषिक क्षमतालाई तुलनागर्न र त्रुटि निराकरणात्मक शिक्षक र यसका प्रमुख संरचनाको उल्लेख गर्नु रहेको पाइन्छ । मूलतः व्याकरणात्मक कोटिका आठपक्षहरू वचन, लिङ्ग, पुरुष, कारक, काल, भाव, पक्ष र वाच्यको

मात्र अध्ययन गरिएको छ । यस अध्ययनमा व्याकरणिक त्रुटि विश्लेषण गर्दा सैद्धान्तिक पक्षलाई भन्दा प्रायोगिक पक्षलाई नै बढी जोड दिइएको पाइन्छ । व्याकरणिक कोटि अन्तर्गत लिङ्ग, वचन, पुरुष, काल, भाव र वाच्य सम्बन्धी ६४ वटा प्रश्नहरू निर्माण गरी १०० जना विद्यार्थीहरूलाई नमुनाको रूपमा समावेश गराइएको पाइन्छ । उनीहरूका उत्तर पुस्तिकाहरूलाई परीक्षण गरी त्रुटिलाई केलाइएको छ ।

यसरी पूर्वअध्ययनका समीक्षाबाट सम्बन्धित विषय क्षेत्रमा भएका विभिन्न अध्ययनहरूको जानकारी प्राप्त हुने गर्दछ । यसबाट विविध खोज अनुसन्धानबाट प्राप्त उपलब्धि र थप अध्ययन गर्नुपर्ने विषयक्षेत्रका बारेमा समेत स्पष्ट हुने गर्दछ । नेपालीमा मातृभाषाका रूपमा बोलिने विभिन्न मातृभाषी विद्यार्थीहरू मध्ये केही विद्यार्थीको त्रुटि अध्ययन भएको पाइएपनि सबै अनेपाली मातृभाषी शिक्षार्थीहरूको त्रुटि अध्ययन हुन सकेको छैन त्यसमा पनि उनीहरूले नेपाली वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरूको बारेमा गरिएका केही अध्ययन गर्ने प्रयास गरिएको देखिएता पनि “कक्षा ६ मा अध्ययनरत लिम्बूभाषी विद्यार्थीहरूको स्तरीय नेपाली वाक्यगठनमा गर्ने एक अध्ययन” यो नै पहिलो प्रयास भएको मैले ठानेको छु । त्रि.वि.वि. शिक्षाशास्त्र सङ्काय अन्तर्गत एम.एड. पार गर्ने प्रयोजनका लागि यस्ता अध्ययनहरू केन्द्रित छन् । त्रुटि विश्लेषण अन्तर्गत पर्ने ती अध्ययनहरू मूलतः दास्रो भाषाको रूपमा नेपाली सिक्दा विद्यार्थीहरूले गर्ने वर्णविन्यासगत, वाक्यगठन र उच्चारण सम्बन्धी त्रुटिहरू केन्द्रित रहेका पाइन्छन् ।

१.७ अध्ययनको सीमा

प्रस्तुत शोधपत्रको शीर्षक “कक्षा-६ मा अध्ययनरत लिम्बूभाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरूको एक अध्ययन” रहेकाले यो शोधलाई निम्न सीमाभित्र सीमाङ्कन गरिएको छ ।

- क) लिम्बूभाषी विद्यार्थी भन्नाले मेची अञ्चलमा पर्ने पाँचथर जिल्लाका श्री सार्वजनिक मा.वि. लिम्बा, श्री चन्द्रेश्वर मा.वि. खान्द्रोङ, श्री जनज्योति नि.मा.वि. कन्याटार र श्री भगवती मा.वि. दुर्दिम्बा गरी जम्मा चार सामुदायिक विद्यालय र कोसी अञ्चलको धनकुटा जिल्लामा

पने श्री शारदा उच्च मा.वि. बुधवारे-१ गरी जम्मा पाँचवटा विद्यालयमा कक्षा-६ मा अध्ययनरत ५० जना विद्यार्थीहरूलाई लिइएको छ ।

- ख) यस अध्ययनमा लिङ्ग, वचन, पुरुष, काल, भाव, वाच्य र कारक तत्त्वमा मात्र आधारित अध्ययन गरिएको छ ।
- ग) त्रुटिहरू भन्नाले उक्त लिम्बूभाषी विद्यार्थीहरूसँग लिइने परीक्षणमा देखिने नेपाली वाक्यगठन सम्बन्धी त्रुटिहरूलाई मात्र लिइएको छ ।

१.८ शोधविधि

शोधको प्रमुख पहिचान भनेको त्यसको विशिष्ट विधि हो । कुनै पनि अनुसन्धानको मूल्याङ्कन त्यसको विधिबाट नै गरिन्छ । अनुसन्धेय विषय एउटै हुनसक्छ तर त्यसको निधिमा फरक पनि हुनु अति आवश्यक छ । प्रस्तुत अध्ययनमा पनि शोध निर्देशकको सल्लाहअनुसार आफ्नै छुट्टै किसिमका विधिहरूको प्रयोग गरिएको छ । जसलाई छोटकरीमा निम्नअनुसार उल्लेख गर्न सकिन्छ ।

१.८.१ जनसङ्ख्या

यो शोधपत्रको शीर्षक “कक्षा-६मा अध्ययनरत लिम्बूभाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरूको एक अध्ययन राखिएको छ । शोधको उद्देश्य नेपाल अधिराज्यभरीका लिम्बूभाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिको अध्ययन गर्नु रहेको भएपनि शोधपत्र तयार गर्न पाँचथर र धनकुटा जिल्लाका ५ वटा सामुदायिक विद्यालयका ७५ जना विद्यार्थीहरूलाई जनसङ्ख्याको रूपमा लिइएको छ ।

१.८.२ नमुना छनोट

यस अध्ययनका लागि आवश्यक सामग्री सङ्कलन गर्न नमुनाका रूपमा पाँचथर र धनकुटा जिल्लाका सामुदायिक विद्यालयका कक्षा-६ मा अध्ययनरत १५/१५ जना लिम्बूभाषी विद्यार्थीहरूलाई प्रतिनिधि नमुनाका रूपमा लिइएको छ । उल्लिखित विद्यालयमा पाँचथर जिल्लामा पर्ने श्री सार्वजनिक मा.वि. लिम्बा, श्री भगवती मा.वि. दुर्दिम्बा, चन्द्रेश्वर मा.वि. खान्द्रोङ्, जनज्योति नि.मा.वि. कन्याटार र धनकुटा जिल्लामा पर्ने श्री शारदा उच्च माध्यमिक विद्यालय ६ नं. बुधवारे-धनकुटालाई लिइएको छ । विद्यार्थीहरू छनोट गर्दा उल्लिखित प्रत्येक विद्यालयमा अध्ययनरत लिम्बूभाषी विद्यार्थीहरूमा सकेसम्म छात्रछात्राको सङ्ख्या पनि बराबर बनाउने प्रयास गरिएको छ । लिम्बूभाषी विद्यार्थीहरूले गर्ने त्रुटिको अध्ययन गर्नुपर्ने भएकाले विद्यार्थी छनोट गर्दा प्रत्येक विद्यालयका क्रमाङ्कअनुसार राम्रा खाले विद्यार्थीहरूलाई समावेश गराइएको छ ।

१.८.३ सामग्री सङ्कलन

शोधपत्र तयार पार्ने क्रममा वाक्यगठनअन्तर्गत लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदरसम्बन्धी अत्यावश्यक सूचना लिनका लागि वस्तुगत प्रश्न, अनुवाद सङ्क्षिप्त उत्तरात्मक र स्वतन्त्र लेखन गरी चार किसिमका छुट्टाछुट्टै प्रश्नावलीहरू तयार पारिएको थियो । वस्तुगत प्रश्नमा लिङ्ग र वचन सम्बन्धी ७/७ वटा पुरुष र आदर सम्बन्धी ६/६ वटा प्रश्न समावेश गराइयो । अनुवादमा लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदर सम्बन्धी ४/४ वटा वाक्यहरू पर्नेगरी एक अनुच्छेद लिम्बूभाषाबाट नेपाली भाषामा अनुवाद गर्न लगाइयो । सङ्क्षिप्त उत्तरात्मक प्रश्नमा लिङ्ग र वचनसम्बन्धी ३ वटा प्रश्नहरू समावेश गराइयो । त्यसैगरी स्वतन्त्र लेखनका लागि भने साउने सँग्राति कसरी मनाउछौ ? भन्ने शीर्षकमा १० वाक्यमा नघटाई वर्णन गर्न लगाउने गरी प्रश्नावलीमा लिङ्गसम्बन्धी १५, वचनसम्बन्धी १५, पुरुषसम्बन्धी १० र आदरसम्बन्धी १२ वटा प्रश्नहरूका आधारमा निर्धारण निष्कर्ष निकालिने गरी प्रश्नावली तयार गरियो ।

१.८.४ व्याख्या, विश्लेषण र प्रस्तुतीकरण

सङ्कलित सामग्रीको व्याख्या र विश्लेषणको लागि विद्यार्थीका अभिव्यक्तिमा देखिएका त्रुटिहरूलाई लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदरगरी चार पक्षमा विभाजन गरी उदाहरण

स्वरूप प्रस्तुत गरिएको छ । यसका साथै उनीहरूका अभिव्यक्तिमा देखिएका त्रुटिहरू व्यतिरेकी अध्ययनबाट प्राप्त तथ्यका आधारमा पूर्वानुमान गरिएका त्रुटिका प्रकृतिसँग मिल्दाजुल्दा छन् छैनन् ठम्याउने प्रयास गरिएको छ । लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदरमध्ये सवैभन्दा बढी त्रुटि क्षेत्रपत्ता लगाउनेका लागि प्राप्त प्रतिक्रियामा देखिएका त्रुटिको प्रतिशत निकाली त्यसकै आधारमा जुन क्षेत्रमा बढी त्रुटिक्षेत्र मानी निष्कर्ष निकालिएको छ ।

विभिन्न पक्षमा देखिएको त्रुटि पनि प्रकृतिको आधारमा फरकफरक पाइएकाले प्रश्नगत प्रतिशतको आधार पनि त्रुटिको तथ्याङ्कीय विश्लेषण गरिएको छ ।

अध्याय दुई

त्रुटिविश्लेषणको सैद्धान्तिक अवधारणा

२.१ त्रुटिविश्लेषणको सैद्धान्तिक परिचय

भाषा सिकाइका क्रममा विद्यार्थीहरूले के कस्ता त्रुटिहरू के कारणबाट गर्दछन् भनी गरिने अध्ययन विश्लेषण जसले ती त्रुटिहरूको निराकरण गर्न महत्त्वपूर्ण सहायता गर्दछ, त्यसलाई त्रुटि विश्लेषण भनिन्छ। (ढुंगेल र दाहाल, २०५८:१८८) त्रुटिविश्लेषण भाषासिकाइका क्रममा विद्यार्थीहरूले गर्ने त्रुटिको वर्णन र वर्गीकरणसँग सम्बन्धित अध्ययन विश्लेषण हो। भाषाशिक्षणका परिप्रेक्ष्यमा त्रुटि विश्लेषण एक नवीन पद्धति हो। यसको महत्त्व भाषा शिक्षणका क्षेत्रमा सन् १९७० को दशकदेखि बढ्न थालेको पाइन्छ।

आधुनिक भाषाविज्ञानको वर्तमान खोज अनुसार भाषाशिक्षण र त्रुटिविश्लेषण वास्तवमा दोस्रो वा अन्य शिक्षणका क्रममा विकसित दृष्टिकोण तथा पद्धति हो। तापनि त्यसकै समस्थिति र अंशतः केही भिन्न स्थितिमा पनि यसको उपयोग गर्न सकिन्छ। (अधिकारी २०५३:१०३) भाषा सिकाइका क्रममा सिकारुको अभिव्यक्तिमा पाइने त्रुटिहरूको अध्ययनले त उसको भाषा विकास प्रक्रियाको बारेमा ज्ञान दिलाउछ। भाषा विकास प्रक्रियाको ज्ञान पहिलो वा मातृभाषा मात्र नभई दोस्रो वा अन्य भाषा सिकाइमा पनि हुनु आवश्यक छ। अर्थात् सिकारुहरूले सिकन लागेका जुनसुकै भाषाको सिकाइ प्रक्रियाको अध्ययन पनि महत्त्वपूर्ण हुने कुरालाई अस्वीकार गर्न सकिन्न।

त्रुटिविश्लेषण आधुनिक भाषा विज्ञानबाट प्रमाणित धारणा हो। (सुवेदी २०३९:१) आधुनिक भाषा विज्ञानको सम्प्रदायमा रूपान्तरणवाद र मनोवादी धारणा अनुसार त्रुटिले भाषा शिक्षणमा प्रस्तावित, निराकरणात्मक र संज्ञानात्मक विधिसँग निकट रहेको देखिन्छ। संज्ञानात्मक पद्धतिमा भाषालाई व्यवस्थाकारूपमा बुझ्न र सम्झन प्रोत्साहित गरिन्छ। त्रुटि विश्लेषण विद्यार्थीपरक हुनाले र खास शिक्षार्थीको भाषिक सम्प्रदानसँग सम्बद्ध हुनाले यो केवल एक पक्षीय हुन्छ। यसबाट शिक्षार्थीमा निहित भाषा सिकाइ प्रक्रियाको व्यख्या गर्ने प्रत्यक्ष र गतिशील आधार प्रदान गर्दछ। त्रुटिको अध्ययनले विद्यार्थीको भाषा सिक्ने तरिकाको ज्ञान दिन्छ। बालकले भाषा सिक्दा पहिले त्रुटिहरू गर्दछ र सिक्ने क्रममा प्रयत्न र भुलका क्रमहरू देखाउँछन्। क्रमशः भएको त्रुटिलाई वास्तवमा त्रुटिनमानी सिकाइको

क्रम र प्रवृत्ति मानिन्छ । त्यसैले त्रुटिलाई विद्यार्थीको कमजोरी होइन कि भाषा सिक्ने प्रवृत्ति र उपायहरूको संकेतको रूपमा त्रुटिहरूको प्रकृति थाहा भएमा उनीहरूलाई कुनकुन सिक्न गाह्रो हुँदो रहेछ, त्यसको जानकारी प्राप्त गर्न मद्दत मिल्छ । (अधिकारी: २०५३:१०३)

शिक्षार्थीहरूले अनुभव गरिरहेका सिकाइ कठिनाइहरूको प्रवृत्ति पहिचान गर्न शिक्षकले उनीहरूले गर्ने त्रुटिहरूको व्यवस्थित अध्ययन गर्नु आवश्यक छ । यस अध्ययनले शिक्षण विधिहरूको छनोट पाठ्यसामग्रीको तयारी तथा पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक निर्माणमा समेत सहयोग पुग्ने देखिन्छ । फेरि सिकाइका विभिन्न चरणहरूमा देखापर्ने त्रुटिहरूको व्यक्तिगत विवरण तयार गरी अध्ययन विश्लेषण गरिएमा तिनको प्रकृतिमा आएको विविधताले शिक्षकलाई शिक्षार्थीहरूले अभ्यासको क्रममा गरेका त्रुटिहरूप्रति सहिष्णुता विकास गर्नु र तिनवटा प्राप्त सुझावलाई यथासमयमा उपयोग गर्दै जानु सफल शिक्षणका लागि अत्यावश्यक कुरा मान्न सकिन्छ ।

२.२ त्रुटिको वर्गीकरण

सामान्यतया भाषा सिकाइका क्रममा त्रुटिलाई स्वाभाविक प्रक्रिया तथा सिकाइको क्रम वा प्रवृत्तिको संकेतको रूपमा लिइन्छ । भाषा सिकाइका क्रममा शिक्षार्थीहरूले अर्कोतिर तिनलाई विभिन्न आधारमा देखाउन सकिन्छ, भने अर्कोतिर तिनलाई सिकाइ प्रक्रिया, त्रुटिगत प्रकृति एवम प्रवृत्तिका आधारमा पनि औल्याइन्छ (२०५३:१३२-३५) ।

२.२.१ विकासशीलताको आधारमा

क) नियमित त्रुटि

शिक्षार्थीले सिक्दै गरेका भाषामा खास निश्चित ढाँचा दर्शाउने र खास व्यवस्थाभित्र मनोनियखालका त्रुटिलाई नियमित त्रुटि भनिन्छ । भाषाको प्रयोग सचेतताका साथ गर्दा पनि आफैँ शिक्षार्थीहरूले सुधार नसक्ने प्रकृतिका त्रुटिहरू नियमित हुन्छन् (पूर्ववत: १३५) यस्ता त्रुटि त्यसप्रकारको भाषिक समुदाय, वर्ग वा समूहका व्यक्तिहरूले गर्ने एकै प्रकारको त्रुटि हो । यसका अतिरिक्त कहिले काहीं एउटै व्यक्तिले जताततै एकै किसिमका त्रुटिहरू गरेको छ,

वा गर्छ भने त्यसलाई नियमित त्रुटि भन्न सकिन्छ । जस्तै: कुनै एउटा अन्य भाषाभाषी व्यक्तिले नेवारी भाषाको प्रभावमा सधैं त्यस्तै किसिमका त्रुटिहरू गर्नु ।

ख) अनियमित त्रुटि

भाषिक प्रयोक्ताको असचेतता वा अपरिपक्वताले गर्दा अनियमित त्रुटि हुन जान्छ । त्रुटिको कुनै निश्चित क्षेत्र हुँदैन र यस्ता त्रुटि प्राय वैयक्तिक प्रकृतिका हुन्छन् ।

अ. प्रारम्भिक र आ. असावधानीगत

अ) प्रारम्भिक त्रुटि

नियम भङ्ग गर्ने त्रुटिहरू प्रारम्भिक त्रुटि हुन् । उक्त त्रुटिगर्ने शिक्षार्थीहरू त्यस भाषाको प्रारम्भिक सिकाइमै सचेत भए वा नभए पनि एकै किसिमको नभएर अर्को किसिमको त्रुटि गर्न सक्छन् । यस्ता त्रुटिहरूले उनीहरूको भाषा सिकाइको अन्योल स्थितिलाई सङ्केत गर्दछन् । यस्ता त्रुटिहरू व्यक्तिसापेक्ष हुने हुँदा भाषा सिक्दै जादा स्वतः हट्छन् । (पूर्ववत १३५) ।

आ) असावधानीगत त्रुटि

सामान्यतया यस्तो त्रुटि असचेत रूपमा प्रयोग गर्दा हुने त्रुटि हो । एउटै त्रुटिलाई पुनरावृत्ति नगरीकन कतै कुनै र कतै कुनै त्रुटि फेला पर्दछ भने त्यस्ता त्रुटि असावधानीगत त्रुटि हुन् ।

१) व्यवस्थित त्रुटि २) अव्यस्थित त्रुटि ३) उत्तरव्यवस्थित त्रुटि ।

व्यवस्थित त्रुटि भनेका नियमित त्रुटि हुन् । त्यसरी नै अव्यवस्थित त्रुटि प्रारम्भिक त्रुटि हुन् भने उत्तरव्यवस्थित त्रुटि भनेका असावधानीगत त्रुटिहरू हुन् ।

२.२.२ भाषाकोटिको आधारमा

भाषाका विभिन्न कोटि(तह) हरू हुन्छन् । ती कोटिहरूमा हुने त्रुटिहरूलाई भाषाका कोटिको आधारमा छुट्ट्याएर हेर्न सकिन्छ । जस्तै : क) उच्चारणगत त्रुटि ख) वर्णविन्यासगत त्रुटि ग) व्याकरणगत त्रुटि घ) अर्थगत त्रुटिङ) शब्दभण्डारगत त्रुटि च) शैलीगत त्रुटि आदि ।

२.२.३ गम्भीरताको आधारमा

भाषा विचार विनिमयको माध्यम हो । यसले अर्थको सम्प्रेषण गर्ने कार्य गर्नुपर्दछ । यस आधारमा भाषिक त्रुटिहरूलाई २ भागमा विभाजन गरेर हेर्न सकिन्छ, जस्तै: अर्थबाधक त्रुटि र अर्थअबाधक त्रुटि ।

२.२.४. स्रोतको आधारमा:

भाषाको कुन स्रोतबाट शिक्षार्थीले त्यस्तो त्रुटि गरेको हो सोअनुसार त्रुटिलाई पनि विभिन्न आधारमा वर्गीकरण गर्न सकिन्छ । जस्तै: भाषान्तरित त्रुटि र अन्तरभाषिक त्रुटि

२.२.५. व्यापकताको आधारमा:

त्रुटिहरू कुनै वाक्यको एक अंशसँग सम्बन्ध राख्ने खालको हुन्छन् भने कुनै त्रुटिहरू चाहिँ वाक्य वा अन्तरवाक्यगत सम्बन्ध राख्ने खालका हुन्छन् । यस आधारमा भाषिक त्रुटिहरू दुई भागमा विभाजन गर्न सकिन्छ: जस्तै शब्दगत (आंशिक) त्रुटि र व्यापक त्रुटि ।

२.२.६. स्वरूपको आधारमा:

यस आधारमा पनि त्रुटिलाई दुई भागमा वर्गीकरण गरेर हेर्न सकिन्छ । सिकारुले बोल्दा वा लेख्दाका बखत कुनै वर्ण शब्द आदि छुट्याएर गर्ने त्रुटिलाई लोवगत त्रुटि भनिन्छ भने भाषाको प्रयोग गर्दा सिकारुले केही वर्णशब्द आदिको थपोट गरी गर्ने त्रुटिलाई थपोटगत त्रुटि भनिन्छ ।

२.२.७. औचित्य अनौचित्यको आधारमा:

सिकारुले भाषिक प्रयोग गर्ने क्रममा कतिपय व्याकरणिक दृष्टिले त्रुटिपूर्ण रहेका वाक्य वा भनाइहरू पनि सन्दर्भ वा प्रसङ्गका आधारमा औचित्यपूर्ण नै देखिन्छन् । यस्ता त्रुटिहरू त्रुटि मान्नु औचित्यपूर्ण हुदैन । त्यसरी नै कुनैकुनै वाक्य वा भनाइहरू, व्याकरणगत दृष्टिले त्रुटिरहित देखिदैनन् । त्यसकारण त्रुटिहरूको वर्गीकरणको आधारका रूपमा औचित्य र अनौचित्यतालाई पनि आधार मान्नु पर्ने देखिन्छ ।

क) नेपाली पदसङ्गतिगत त्रुटि:

नेपाली भाषाभित्र आफ्नै पदसङ्गतिगत व्यवस्था रहेको पाइन्छ । स्तरीय नेपाली वाक्यगठनभित्र रहेका उद्देश्य पदावली र विद्येय पदावली बीचको सङ्गतिलाई मुख्य आधार मानिएको छ । त्यसरी नै उद्देश्य पदावलीभित्र रहेका पदहरूको आपसी सङ्गतिलाई पनि आधार मानेर तिनीहरू बीच हुनुपर्ने सङ्गति व्यवस्थापनमा आएका विचलन र वैमेलतालाई नेपाली पदसङ्गतिगत त्रुटिका रूपमा लिइएको छ । यस अध्ययनमा पदसङ्गतिगत त्रुटिको

विश्लेषण गर्ने क्रममा नेपाली पदसङ्गतिगतमा त्रुटिको विश्लेषण गर्ने क्रममा नेपाली पदसङ्गतिगतमा प्रभाव पार्ने व्याकरणात्मक कोटिहरू लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदरका तहमा भएका पदसङ्गतिगत विश्लेषण यी अध्ययन केन्द्रित रहेको छ । यसरी हेर्दा पदसङ्गतिगतमा गर्ने त्रुटि नेपाली पहिलो भाषि र दोस्रो नेपाली भाषी शिक्षार्थी दुवैले गर्ने गरेको पाइन्छ । तर तुलनात्मक रूपमा हेर्दा नेपाली पहिलो भाषीभन्दा दोस्रो नेपाली भाषीले बढी त्रुटिहरूको भेट्टाउन सकिन्छ । यो स्वभाविक पनि छ । किनभने एउटा भाषामा बानी परेको व्यक्तिलाई दोस्रो भाषा सिक्ने क्रममा बढी मात्रामा व्यवधानहरू देखापर्दछ । त्यसैले दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली भाषा सिक्ने शिक्षार्थीहरूले गर्ने त्रुटिहरू बढी व्यापक र गम्भीर प्रकृतिका हुने गर्दछन् । यस अध्ययनमा लिम्बूभाषी विद्यार्थीहरूको संक्षेपमा अध्ययनमा गर्ने प्रयास गरिएको छ । शिक्षार्थीहरूलाई स्तरीय वाक्यगठनको अभ्यास गराउँदा पदसङ्गतिगतहरूको उपयुक्त छनोट र प्रयोगमा अभ्यस्त गराउँदै लैजानु आवश्यक देखिन्छ ।

यसरी नेपाली पदसङ्गतिगतमा हुने त्रुटिहरूको क्षेत्रलाई सामान्य परिचयको रूपमा निम्नानुसार प्रस्तुत गर्न सकिन्छ :

क) लिङ्गगत त्रुटि:

नेपाली भाषामा जस्तै लिम्बूभाषामा पनि लिङ्ग दुई किसिमका हुन्छन् । जुनशब्दले पुरुष जातिको बोध गराउँछ, त्यसलाई पुलिङ्ग भनिन्छ, भने जुन शब्द स्त्रीजातिका लागि प्रयोग गरिन्छ, त्यसलाई स्त्रीलिङ्ग भनिन्छ । तर नेपाली भाषामा जस्तै पुलिङ्गी र स्त्रीलिङ्गीमा प्रयोग हुने क्रियापदको भिन्नता लिम्बूभाषामा पाइदैन । त्यसैले लिम्बूभाषी शिक्षार्थीहरूले निम्न किसिमका लिङ्गगत त्रुटिहरू गर्ने गरेको पाइन्छ ।

१. आमाले रोटी पकायो	२. छोरो आयो
३. बुबाले हलो जोत्यो	४. छोरी आयो

ख) वचन, सङ्गति त्रुटि:

एक वा अनेक बुझाउने शब्दको स्वरुपलाई वचन भनिन्छ । नेपाली भाषामा एकवचन र बहुवचन गरी वचनलाई दुई भागमा वर्गीकरण गर्न सकिन्छ । त्यस्तै लिम्बू भाषामा पनि वचनलाई दुई भागमा वर्गीकरण गरिएको पाइन्छ । यसरी हेर्दा नेपाली भाषाको वाक्यगठन कर्ता र क्रियापदलाई वचनले प्रभाव पारेको देखिन्छ । लिम्बूभाषाको वाक्यगठनमा आउने विशेषणपद वचन अनुसार बदलिए जस्तै विशेषणपद पनि बदलिएको देखिन्छ । जस्तै : बाबुहरू बुढो छन् । पहाडहरू अग्लो छन् । त्यस्तै लिम्बूभाषाका वाक्यगठनमा आएका भेदकपदलाई वचनले प्रभावित तुल्याएको पाइँदैन भने भेद्यपद चाँहि प्रभावित देखिन्छ । अतः लिम्बूभाषा विद्यार्थीले लक्षित भाषाका रुपमा नेपाली सिक्दा निम्न त्रुटिहरू हुने सम्भावना रहन्छ :

क) उसको भाइहरू आए ।

ख) उहाँको माइजु बाठी छन् ।

ग) पुरुष सङ्गतिगत त्रुटि:

कथनका सन्दर्भमा संलग्न भएका सहभागीहरूको प्रकृतिलाई जनाउने व्याकरणात्मक कोटि नै पुरुष भएकाले यो प्रायः सर्वनामसँग सम्बन्ध राख्दै जुन पुरुषसँग सम्बन्धित सर्वनाम हो सोही बमोजिम क्रियापदको सङ्गति आवश्यक हुन्छ । यदि सो नभएमा पुरुषगत त्रुटि देखिन सक्छ । नेपाली भाषामा कर्ता र क्रियापद (उच्च आदरार्थी बाहेक) पुरुषबाट प्रभावित हुन्छ । तर लिम्बूवानमा भने प्रथम पुरुषका कर्तालाई पुरुषले प्रभावित तुल्याए पनि द्वितीय र तृतीय पुरुषका क्रियापदलाई पुरुषले प्रभावित तुल्याउन सक्दैन । अतः लिम्बूभाषी शिक्षार्थीहरूले नेपाली भाषालाई दोस्रो भाषाको रुपमा सिक्दा निम्न त्रुटिहरू गर्ने सम्भावना रहन्छ ।

१. प्रथमपुरुषमा हुने त्रुटि : हामी भात खान्छौं ।

म भात खान्छु ।

२. द्वितीय पुरुषमा हुने त्रुटि: तँ भात खान्छु ।

उहाँ भात खान्छु ।

३. तृतीय पुरुषमा हुने त्रुटि : उ भात खान्छ ।

उनीहरू भात खान्छ ।

घ) आदर सङ्गतिगत त्रुटि :

वाक्यपरिवर्तनको अर्को महत्त्वपूर्ण घटक आदर हो । आदरका लागि स्रोत सन्दर्भमा आदरार्थी सर्वनाम र अन्य सन्दर्भमा साथै आदरमूलक नामको प्रयोग हुन्छ । नेपाली भाषामा प्रथम पुरुषबाट आदर व्यक्त हुँदैन । प्रथम, द्वितीय र तृतीय पुरुषहरूले क्रियापदहरूलाई धेरैहदसम्म प्रभावित पारेको देखिन्छ । आदरार्थीको दृष्टिले नेपाली र लिम्बुभाषाको वाक्यगठनमा प्रशस्त भिन्नता भएको हुदाँ लिम्बूभाषी विद्यार्थीहरूले लक्षित भाषाका रूपमा नेपाली भाषा सिक्दा निम्न किसिमका त्रुटिहरू गर्ने सम्भावना देखिन्छ :

अ) साली पोइल गयो ।

आ) गुरु विद्यालय आयो ।

इ) मामा आयो र छोरो करायो ।

२.३ त्रुटिविश्लेषण प्रक्रिया

त्रुटिविश्लेषणका लागि सामग्री सङ्कलनदेखि त्रुटिको वर्णन व्याख्या गर्ने समयबिन्दुसम्मको बीचमा गर्नुपर्ने कार्यलाई त्रुटिविश्लेषण प्रक्रिया भनिन्छ । त्रुटिविश्लेषण गर्दा पार गर्नुपर्ने चरण (प्रक्रिया) हरूलाई निम्नानुसार बुँदागत रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ । सर्वप्रथम त त्रुटिविश्लेषण गर्ने निम्न दुई प्रकृतिहरू विशेष प्रचलनमा छन् ।

क) पूर्वनिर्धारित कोटि पद्धति

ख) पश्चनिर्धारित कोटि पद्धति

पूर्वनिर्धारित कोटि पद्धति अन्तर्गत प्रथमतः शिक्षार्थीहरूले गर्ने सम्भावित त्रुटि क्षेत्रको पूर्वानुमान गरिन्छ । जुन कार्यको लागि व्यतिरेकी विश्लेषणको मान्यताले सहयोग

पुन्याउछ । व्यतिरेकी विश्लेषणको भिन्न विशेषता भएको क्षेत्रमा शिक्षार्थीहरू बढी त्रुटि गर्ने गर्दछन् भन्ने मान्यता राखी त्रुटि क्षेत्रको पूर्वानुमान गरिन्छ । शिक्षार्थीहरूबाट प्राप्त सामग्रीको त्रुटिहरूलाई पूर्वानुमानित खास-खास स्तम्भमा राखिन्छ । यदि पहिलो भाषा शिक्षणका क्रममा नै त्रुटि विश्लेषण गरिएको हो भने कठिनाइका आधारमा त्रुटिका सम्भावित क्षेत्र अनुमान गरेर प्राप्त अभिव्यक्तिलाई स्वीकृत-अस्वीकृत के हो त्यसको आधारमा त्रुटिको पहिचान गरिन्छ । त्यसका साथै त्रुटिको वर्गीकरण र वर्णन व्याख्या गरेर त्रुटिविश्लेषणका प्रक्रियागत चरणहरू पूरा गरिन्छ ।

पश्चनिर्धारित कोटि पद्धतिमा चाहिँ शिक्षार्थीहरूबाट खास अभिव्यक्तिहरू लिई त्रुटिहरू सङ्कलन गर्ने र तिनको पहिचान तथा छानविन गरी वर्गीकरण गर्ने गरिन्छ । यसमा प्राप्त त्रुटिहरूको प्रकृति हेरेर मात्र तिनको कोटि तथा उपकोटि छुट्टयाउने काम हुन्छ । यही नै पहिलो पद्धतिबाट समस्या देखापर्ने मुख्य अन्तर हो । (अधिकारी २०५३:११४) ।

प्रस्तुत जुन पद्धति अँगाले पनि निम्न प्रक्रियागत चरणहरू पार गरेर त्रुटिविश्लेषण कार्य सम्पन्न गर्नुपर्दछ ।

क) पहिचान

सर्वप्रथम त शिक्षार्थीहरूले प्रयोग गर्ने गरेका मौखिक वा लिखित अभिव्यक्तिहरू लक्ष्य भाषामा स्वीकार्य वा अस्वीकार्य के हुन् ? त्यो योजना बनाएर प्रस्तुत अभिव्यक्तिमा त्रुटि छन छैनन् निकर्षो ल गर्नुपर्दछ । यदि कुनै गल्ती छ भने त्यो खास प्रकारको त्रुटि हो वा सामान्य गल्ती मात्र हो त्यसको राम्रो पहिचान हुनु आवश्यक हुन्छ । यसका लागि दुई वा दुईभन्दा बढी शिक्षार्थीहरूका अभिव्यक्तिलाई पनि अध्ययन विश्लेषण गर्ने वा त्यही शिक्षार्थीका अन्य अभिव्यक्तिमा सोही गल्तीको आवृत्ति मात्रा कति छ ? त्यसको अध्ययन गरेर खास प्रकारको त्रुटि पहिचान हुनु आवश्यक देखिन्छ । त्रुटिको पहिचानका लागि निम्नसङ्गत र आधिकारिक संरचनासँग नमिल्दो प्रयोगलाई ठम्याउने गरिन्छ ।

ख) वर्गीकरण

त्रुटिविश्लेषणको दोस्रो चरणमा त्रुटिका रूपमा पहिचान भएका त्रुटिका प्रकृतिलाई विचार गरेर विभिन्न आधारमा पर्गीकरण गर्नुपर्ने हुन्छ । त्रुटिविश्लेषण गर्दा विभिन्न आधारबाट वर्गीकरण गरी कुन प्रकारको त्रुटि हो, सोको निर्व्योलागर्नुपर्छ ।

ग) वर्णन व्याख्या

खास त्रुटिको प्रकृति छुट्टयाउने आधार के हो ? त्रुटि किन व्यवस्थित/नियमित हुन्छन् ? त्यस्ता त्रुटिहरू शिक्षार्थीहरूका अभिव्यक्तिमा रहने कारण के हुन् ? आदि कुराको खोजपूर्ण वर्णन-विवरण तथा व्याख्या विश्लेषण यसमा आवश्यक हुन्छ । यस क्रममा कतिपय त्रुटि हुनुका कारणहरू (पहिलोभाषा, पाठ्यसामग्रीको अनुपयुक्तता, शिक्षण अभ्यासको कमी) को अनुमान पनि गर्न सकिन्छ । (अधिकारी २०५३.११५)

अन्त्यमा त्रुटिविश्लेषण खास त्रुटि निराकरणसँग बढी निकट हुने भएकाले प्राप्त त्रुटि निराकरणका लागि अपनाउन सकिने उपायहरूको समेत निर्व्योला हुनु आवश्यक हुन्छ ।

२.४ निष्कर्ष:

त्रुटिविश्लेषण प्रायोगिक भाषाविज्ञानको क्षेत्रमा सन् १९७०को दशकपश्चात बढी चर्चामा आएको एक विषय हो । त्रुटि विश्लेषण भाषाशिक्षणको अभिन्न अङ्ग भएकाले यसको प्रायोगिक महत्त्व अधिक रहेको मान्न सकिन्छ । त्रुटिहरूको वर्गीकरण जस्तै विकासशीलताको आधारमा, भाषाकोटीको आधारमा, स्रोतको आधारमा, गम्भीरताको आधारमा, स्वरूपको आधारमा र औचित्यको आधारमा वर्गीकरण गरेर हेर्न सकिन्छ ।

नेपालीमा लिङ्गीय भेदकर्ता र क्रियापद दुई ठाउँमा पाइन्छ भने एकवचन र बहुवचन गरी दुईओटा वचनव्यवस्था रहेको छ । कथनका सन्दर्भमा सहभागीका आधारमा प्रथम, द्वितीय र तृतीय पुरुष र सोही आधारमा सङ्गतिका व्यवस्था पनि रहेको हुन्छ । उपर्युक्त लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदर प्रयोगव्यवस्था अनुसारको पदसङ्गतिमा असङ्गति र बेमेल भएको अवस्था नेपाली पदसङ्गति त्रुटिहरू देखिने गर्दछन् । यो अध्ययन मुख्यतः कक्षा

६ मा अध्ययनरत लिम्बूभाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली सिक्दा वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरूसँग सम्बन्धित भएकोले यस सम्बन्धी थप विस्तृत अध्ययन अर्को अध्ययन थिति विश्लेषण मार्फत गर्ने प्रयास गरिएको छ ।

अध्याय तीन

व्यतिरेकी अध्ययन र विश्लेषण

३.१ व्यतिरेकी अध्ययन

बिना त्रुटि भाषा सम्भव छैन । शिक्षार्थीले कुनै न कुनै प्रकारका त्रुटिहरू गरिहाल्छन् अर्थात् शिक्षार्थीलाई दोस्रो भाषा सिक्न कठिनाइ हुन्छ । उक्त कठिनाइका कारण स्रोतभाषा र लक्ष्यभाषाको भिन्नता पनि हुन सक्छ । भिन्न नभएर पहिलो भाषा सिकेका व्यवस्थाको सहज रूपान्तरण हुन सक्छ र सिकाइको कठिनाइ कम हुने सम्भावना रहन्छ । यस्तो नभई पहिलो र दोस्रो भाषाका विशेषताहरूमा प्रशस्त भिन्नता रहेमा सिकाइ बढी समस्यापूर्ण हुन जान्छ । भिन्नताको मात्रा जति बढ्यो उति सिकाइ कठिनाइपूर्ण हुन्छ, अथवा दुई भाषाको प्रकृति र भाषिक व्यवस्थागत दूरीको मात्राले सिकाइको सरलतासँग र भिन्नतालाई सम्बद्ध वा स्रोत भाषामा के कस्तो प्रभाव पार्दछ, यसको खोजी गर्न र दोस्रो भाषा सिकाइको कठिनाइको पूर्वानुमान गर्न व्यतिरेकी अध्ययनले सहयोग पुऱ्याउछ । त्यसकारण यहाँ लिम्बू र नेपाली भाषाको वाक्यगठनको व्यतिरेकी अध्ययन गरिएको छ ।

३.२ लिङ्गका आधारमा नेपाली र लिम्बूभाषाको वाक्यगठन

लिङ्ग मूलतः नामसँग सम्बन्धित व्याकरणात्मक कोटि हो यसले खास नामको प्रकृतिलाई जनाउछ, (अधिकारी २०५५:७५) ।

जुनसुकै भाषाका वाक्यमा नामसँग अर्को कुनै शब्द (सर्वनाम, विशेषण, कोटिकार, सम्बन्धपद र क्रिया) हो । पदसङ्गतिको भेदले जति किसिमको अर्थभेद देखिन्छ, त्यसलाई लिङ्ग भनिन्छ, (पोखरेल २०५४:६४) । नेपालीमा जस्तै लिम्बूभाषामा पनि लिङ्ग दुई हुन्छन् । जुन शब्दले पुरुष जातिको बोध गराउछ, त्यसलाई पुलिङ्ग भन्ने गरिन्छ । त्यस्तै जुन शब्द स्त्रीजातिका लागि प्रयोग गरिन्छ, त्यसलाई स्त्रीलिङ्ग भनिन्छ । अर्थात् जुनशब्दले स्त्रीजातिको बोध गराउछ, त्यो स्त्रीलिङ्ग हो ।

३.२.१ कर्ता (मानवीय) र क्रियापद

नेपाली

पुलिङ्ग

१. छोरा स्कुल गयो ।
२. राम घरमा छ ।
३. केटो आयो ।
४. भाइ भात खादैछ ।

स्त्रीलिङ्ग

१. छोरी स्कुल गई ।
२. सीता घरमा छिन् ।
३. केटी आई ।
४. बहिनी भात खादैछिन् ।

प्रस्तुत नेपाली भाषाका पुलिङ्गी १, २, ३ र ४ मा पुलिङ्ग कर्ता छोरा, राम, केटो र भाइका साथमा पुलिङ्गी क्रियापद गयो, छ, आयो र खादैछ प्रयोग गरिएको छ भने स्त्रीलिङ्गी वाक्य १, २, ३ र ४ मा स्त्रीलिङ्गी छोरी, सीता, केटी र बहिनी का साथमा स्त्रीलिङ्गी क्रियापद गई, छिन्, आई र खाँदैछिन् प्रयोग भएको छ । अतः नेपाली भाषाको वाक्यगठनमा कर्ता र क्रियापद लिङ्गबाट प्रभावित देखिन्छ ।

लिम्बूभाषा

पुलिङ्ग

१. आशायाम्वीच्छायिन सिक्साम हिम्मो पे ।
२. राम हिम्बो वा ।
३. याम्वीन्छायिन त्या ।
४. आन्सा तक चाइ वा ।

स्त्रीलिङ्ग

१. आशामेच्छुमाइन सिक्साम हिम्मो पे ।
२. सीता हिम्बो वा ।
३. मेन्छुमाइन त्या ।
४. आन्सा तक चाइ वा ।

नेपाली भाषा जस्तो लिम्बूभाषा पनि पुलिङ्ग र स्त्रीलिङ्ग दुई प्रकारका लिङ्ग हुने गर्दछ । तर नेपाली भाषामा जस्तै पुलिङ्गी र स्त्रीलिङ्गीमा प्रयोग हुने क्रियापदको भिन्नता लिम्बूभाषामा पाइदैन । पुलिङ्ग होस् वा स्त्रीलिङ्ग त्यसलाई जनाउने क्रियापद अंग्रजी भाषामा जस्तै समान हुने गर्दछ । लिम्बू पुलिङ्गी वाक्य १,२,३ र ४ मा पुलिङ्गी कर्ता आशायाम्बीन्छायिन, राम, याम्बीन्छायिन, आन्साका साथमा पुलिङ्गी क्रियापदहरू पे, वा, त्या, वा प्रयोग भएको छ भने स्त्रीलिङ्गी वाक्यहरू १,२,३ र ४ मा पुलिङ्गी क्रियापद जस्तै स्त्रीलिङ्गी क्रिया पे, वा, त्या र वा को प्रयोग भएको देखिन्छ । यसरी हेर्दा लिम्बूभाषामा पुलिङ्गी र स्त्रीलिङ्गी जनाउने क्रियापद समान रहने गर्दछ ।

सम्भावित त्रुटिहरू

लिम्बूभाषी विद्यार्थीहरूले दोस्रोभाषाका रूपमा नेपाली सिक्दा तलका जस्ता वाक्यमा त्रुटि गर्ने सम्भावना रहन्छ ।

१. बहिनीले भात खायो ।
२. बुवाले काम गर्दैन ।
३. हामी काम गर्छ ।

३.३ वचनका आधारमा नेपाली र लिम्बूभाषाको वाक्यगठन

एक वा अनेक बुझाउने शब्दको स्वरूपलाई वचन भनिन्छ (सिग्दाल २०५०:५०) । वाक्यमा नामको एक वा अनेक सङ्ख्या अनुसार सबै विकारी (नाम, सर्वनाम, विशेषण र क्रिया) पदमा देखिने प्रत्यक्ष वा संरचनाको भेदलाई वचन भनिन्छ (पोखरेल २०४४:७७) ।

३.३.१ कर्ता र क्रियापद

नेपाली

एकवचन

१. राम भात खान्छ ।
२. निर्मला भात खान्छे ।
३. छोरो गयो ।

बहुवचन

१. रामहरू भात खान्छन् ।
२. निर्मलाहरू भात खान्छन् ।
३. छोराहरू गए ।

नेपालीका एकवचनमा वाक्य १,२ र ३ मा एकवचन कर्ता राम, निर्मला र छोरा हुदा एकवचन क्रियापद खान्छ, खान्छे र गयो प्रयोग भएको छ भने बहुवचनका १,२ र ३ मा बहुवचन कर्ता रामहरू, निर्मलाहरू र छोराहरूका साथ बहुवचन क्रियापद खान्छन्, खान्छन्, र गए प्रयोग भएको छ । यसलाई हेर्दा नेपाली भाषाको वाक्यगठन कर्ता र क्रियापदलाई वचनले प्रभावित पारेको देखिन्छ । नेपालीमा बहुवचनमा स्त्रीलिङ्ग र पुलिङ्गले कुनै किसिमको प्रभाव पार्दैन ।

लिम्बूभाषा

एकवचन

१. राम तक च ।
२. निर्मला रे तक च ।
३. आसान पे ।

बहुवचन

१. रामहाआरे तकिन मेज ।
२. निर्मलासिरे तकिन मेज ।
३. आसाहा मेवे ।

लिम्बूभाषाका एकवचनका वाक्य १,२ र ३ मा एकवचन कर्ता राम, निर्मला र छोराका साथमा क्रमशः च, च र पे प्रयोग भएको छ भने बहुवचन वाक्य १,२ र ३ मा बहुवचन कर्ता रामहाआरे, निर्मलासिरे र आसाहा प्रयोग भएको छ । यसप्रकार लिम्बूभाषाको

क्रियापदमा वचनको प्रभाव परेको देखिन्छ । लिम्बूभाषामा वचनको अभिव्यक्ति नाम, विशेषण र क्रियामा हुने गर्दछ । यसलाई अगाडि देखाउने प्रयास गरिएको छ ।

३.३.२ विशेष्प र विशेषण

नेपाली

एकवचन

१. खुर्सानी पिरो छ ।

२. सुन्तला अमिलो छ ।

बहुवचन

१. खुर्सानीहरू पिरा छन् ।

२. सुन्तलाहरू अमिला छन् ।

माथिका वाक्यमा प्रयोग गरी देखाइएका उदाहरणबाट के थाहा हुन्छ भन्ने नेपालीमा विशेषणको रूपमा वचनअनुसार पृथक देखिन्छ । त्यस्तै लिम्बूभाषा पनि विशेषणको रूप वचनअनुसार पृथक देखिन्छ ।

१. मच्चीन हाड ।

२. सुन्तलान् स्सू ।

१. माच्चीहा मेहआड ।

२. सुन्तलाहा मेस्सु ।

सम्भावित त्रुटिहरू

लिम्बूभाषाको वाक्यगठनमा आउने विशेष्यपद वचनअनुसार बदलिए जस्तै विशेषणपद पनि बदलिएको देखिन्छ। अतः लिम्बूभाषा मातृभाषा भएका विद्यार्थीहरूले दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली सिक्दा तलका जस्ता त्रुटि गर्ने सम्भावना देखिन्छ।

१. छोराहरू बुढो छ।
२. घरहरू अग्लो छन्।
३. तिनीहरू असल छ।

३.३.३ भेदक र भेद्य

नेपाली

एकवचन

१. उसको छोरो आउँछ।
२. उसकी छोरी आउँछे।
३. मेरो भाइ लाटो छ।

बहुवचन

१. उसका छोराहरू आउँछन्।
२. उसका छोरीहरू आउँछन्।
३. मेरा भाइहरू लाटा छन्।

नेपालीका एकवचनका वाक्य १,२ र ३ मा एकवचन भेदक उसको, उसकी र मेरो का साथमा एकवचन भेद्य छोरो, छोरी र भाइ प्रयोग भएको छ भने बहुवचनका वाक्य १,२ र ३ मा बहुवचनबोधक भेदक उसका र मेरा साथमा बहुवचनबोधक भेद्य छोराहरू, छोरीहरू र भाइहरू प्रयोग भएको छ। अतः नेपाली भाषाको वाक्यमा भेदक र भेद्यलाई वचनले प्रभावित गरेको देखिन्छ।

लिम्बूभाषा

एकवचन

१. हने कुस्सा ता ।
२. हने कुस्सा मेन्छुमाइन ता ।
३. आङ्गा आन्सा केवा चो ।

बहुवचन

१. हने कुस्साहा मेदारो ।
२. हने कुस्साहा मेन्छेमाहा मेदा ।
३. आङ्गा आन्सासी केवामेजोक् ।

लिम्बूभाषाका एकवचनका वाक्य १,२ र ३ मा एकवचन भेदक हुने र आङ्गाका साथमा कुस्सा, कुस्सा मेन्छुमाइन र आन्सा प्रयोग भएका छन् भने बहुवचनका वाक्य १,२ र ३ मा भेद्य कुस्साहा, कुस्साहा मेन्छेमाहा र आन्सासीका साथमा पनि एकवचनकै हने र आङ्गा प्रयोग भएका छन् ।

अतः माथिका नेपाली र लिम्बूभाषाको वाक्यगठनको व्यतिरेकी अध्ययन गर्दा लिम्बूभाषाका वाक्यगठनमा आएका भेदकपदलाई वचनले प्रभावित तुल्याएको पाइँदैन भने भेद्यपद चाहिँ प्रभावित देखिन्छ । तर नेपाली भाषाका वाक्यगठनमा आएका भेदक र भेद्य दुवै वचनबाट प्रभावित देखिन्छ ।

सम्भावित त्रुटिहरू

लिम्बूभाषाको वाक्यगठनमा आएका भेद्यपद वचनबाट प्रभावित भएको पाइन्छ भने भेदकपद चाहिँ वचनबाट अप्रभावित देखिन्छ । अतः लिम्बूमातृभाषी विद्यार्थीले लक्षित भाषाका रूपमा नेपाली सिक्दा तलका जस्ता वाक्यमा त्रुटि गर्ने सम्भावना देखिन्छ ।

१. उसको बहिनीहरू आए ।
२. मेरो बहिनीहरू सानो छ ।
३. उहाँको काकीहरू असल छन् ।

३.४ पुरुषका आधारमा नेपाली र लिम्बूभाषाको वाक्यगठन

कथन सन्दर्भमा संम्लन भएका सहभागीहरूको प्रकृतिलाई जनाउने व्याकरणात्मक केटि पुरुष हो (अधिकारी २०५५:८७) । प्रायः कुरा गर्ने व्यक्ति एउटा पुरुष, कुरा सुन्ने व्यक्ति अर्को पुरुष र कुराकानीमा भाग नलिने व्यक्ति व्याकरणमा अर्को पुरुष मानिन्छ । पुरुषको यो भिन्नता भाषाका सर्वनामका रूपमा वा त्यस्तै कतै देखिने भिन्नता वा व्यतिरेकका सहारामा प्रकट भएका हुन्छन् ।

नेपाली

प्रथम पुरुष	द्वितीय पुरुष	तृतीय पुरुष
१. म भात खान्छु ।	१. तँ भात खान्छस् ।	१. उ भात खान्छ ।
२. हामी भात खान्छौ ।	२. तिमी भात खान्छौ ।	२. उनी भात खान्छन् ।
३. तपाईं भात खानुहुन्छ ।	३. उहाँ भात खानुहुन्छ ।	

नेपाली भाषाका प्रथम पुरुषका १ र २ मा प्रथम पुरुष कर्ता (सर्वनाम) म र हामीका साथ प्रथमपुरुष क्रियापद क्रमशः खान्छु र खान्छौ आएका छन् । त्यसै गरी द्वितीय पुरुषका वाक्य १,२ र ३ मा द्वितीय पुरुष कर्ता तँ, तिमी र तपाईंका साथ द्वितीय पुरुषका क्रियापद क्रमशः खान्छस्, खान्छौ र खानुहुन्छ प्रयोग गरिएको छ । त्यस्तै तृतीय पुरुषका वाक्य १ र २, ३ मा तृतीय पुरुष कर्ता ऊ, उनीका साथमा तृतीय पुरुष क्रियापद खान्छ र खान्छन् प्रयोग गरिएको छ । अतः नेपाली भाषाको वाक्यगठनमा कर्ता र क्रियापद (उच्च आदरार्थी) बाहेक पुरुषले प्रभावित तुल्याएको देखिन्छ ।

लिम्बूभाषा

प्रथम पुरुष	द्वितीय पुरुष	तृतीय पुरुष
१. आङ्गा तक चाड ।	१. हेने तक केजोबी ।	१. हने तक च ।

२. आनी तक चाम्म ।

२. हेने तक केजीबी ।

२. हने तक च ।

३. हने तक चे ।

३. हने तक चबी ।

लिम्बूभाषाका प्रथम पुरुषका वाक्य १,२ र ३ मा प्रथमपुरुष कर्ता आङ्गा, आनी र हने का साथमा प्रथमपुरुष क्रियापद क्रमशः चाड, चाम्म र चे प्रयोग भएको छ । द्वितीय पुरुषका वाक्य १,२ र ३ मा द्वितीय पुरुष कर्ता हेने का केजीबी र चबी प्रयोग भएको छ । त्यस्तै तृतीय पुरुषका वाक्य १ र २ मा तृतीय पुरुष कर्ता हने का साथमा एउटा क्रियापद च प्रयोग भएको छ । यसलाई हेर्दा लिम्बूभाषाका कर्तालाई प्रथम पुरुषले प्रभावित तुल्याए पनि द्वितीय पुरुष र तृतीय पुरुषका साथै क्रियापदलाई पनि पुरुषले प्रभावित तुल्याउन सक्दैन । लिम्बूभाषाको द्वितीयपुरुष कर्तालाई (हेने) पुरुषले प्रभावित तुल्याउन सक्दैन । त्यसैगरी तृतीय पुरुष कर्तालाई (हने) पुरुषले प्रभावित तुल्याउन सक्दैन । त्यसैगरी लिम्बूभाषाको प्रथम पुरुष क्रियापदलाई कर्ताले प्रभावित तुल्याए पनि द्वितीय र तृतीय पुरुषका कर्ताले चाहि क्रियापदलाई प्रभावित तुल्याउन सक्दैन । उक्त कुरालाई माथिको उदाहरणबाट प्रष्ट पार्न सकिन्छ ।

अतः नेपाली भाषामा कर्ता र क्रियापद (उच्च आदरार्थी वाहेक) पुरुषबाट प्रभावित हुन्छ । तर लिम्बूभाषामा भने प्रथमपुरुषका कर्तालाई पुरुषले प्रभावित तुल्याएपनि द्वितीय र तृतीय पुरुषका क्रियापदलाई पुरुषले प्रभावित तुल्याउन नसकेपनि प्रथम पुरुषको क्रियापदलाई भने पुरुषले प्रभावित तुल्याएको देखिन्छ ।

सम्भावित त्रुटिहरू

लिम्बूभाषाको वाक्यगठनमा प्रथम पुरुषको कर्ता र क्रियापदले पुरुषलाई प्रभावित तुल्याएपनि द्वितीय र तृतीय पुरुषका कर्ता र क्रियापदलाई पुरुषले प्रभावित तुल्याउन सक्दैन । अतः लिम्बूभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषालाई दोस्रो भाषाको रूपमा सिक्दा तलका जस्ता त्रुटिहरू गर्ने सम्भावना देखिन्छ ।

१. तपाईं भात खान्छ ।

२. ऊ भात खान्छ ।

३. हामी भात खान्छ ।

३.५ आदरका दृष्टिले नेपाली र लिम्बूभाषाको वाक्यगठन

वाक्यगठनको अर्को महत्त्वपूर्ण घटक आदर हो । शिष्टता वा समान तह जनाउन प्रयोग गरिने वाक्यीय अथवा रूप प्रक्रियात्मक भिन्नतालाई आदरार्थी भनिन्छ (शर्मा २०५६:२१३) ।

आदरका लागि स्रोत सन्दर्भमा आदरार्थी सर्वनाम र अन्य सन्दर्भमा साथै आदरसूचक नामको प्रयोग हुन्छ । भाषामा आदरतह भाषाभाषीहरूका सामाजिक, आर्थिक, धार्मिक, उमेरगत तह आदि अनुसार निर्धारण भएको पाइन्छ ।

आदरार्थी	नेपाली			लिम्बूभाषा		
	प्रथम पुरुष	द्वितीय पुरुष	तृतीय पुरुष	प्रथम पुरुष	द्वितीय पुरुष	तृतीय पुरुष
आदरार्थी	म पढ्छु ।	तँ पढ्छस् ।	उ पढ्छ ।	आङ्गा निरुड ।	हेने किनिरुबी ।	हने निरु ।
मध्यम आदर	म घर जान्छु ।	तँ पढेछस् ।	त्यो पढ्छ ।	आङ्गा हिम्मो पेक्का ।	हेने किनिरुबी ।	हने निरु ।
उच्च आदर	म घर जान्छु ।	तिमी पढ्छौ ।	उनी पढ्छन् ।	आङ्गा हिम्मो पेक्का ।	हेने किनिरुबी ।	हने निरु ।
विशेष आदर	आफू घर गइन्छ ।	तपाईं पढ्नुहुन्छ ।	उहाँ पढ्नुहुन्छ ।	आङ्गा हिम्मो पेक्का ।	हेने किनिरुबी ।	हने निरु ।
उच्चतर आदर	आफू घर गइन्छ ।	यहाँ पढी वक्सिन्छ ।	मनिषका बुबा पढिवक्सिन्छ ।	आङ्गा हिम्मो पेक्का ।	कोययो निरे ।	मानिषरे कुम्वा सक्सकक निरु ।
उच्चतम आदर	हामीबाट पढिवक्सियो ।	हजुर पढिवक्सिन्छ ।	सरकार नजर गरिवक्सिन्छ ।	आङ्गा लाम निरुड ।	आदाङ्गे निरे ।	हाङ्जुम्मे नुरिक्काङ्क अमत्वो ।

माथिको तालिकाद्वारा के प्रष्ट हुन्छ भने नेपाली भाषामा प्रथम पुरुषबाट आदर व्यक्त हुदैन । प्रथम पुरुष, द्वितीय पुरुष र तृतीय पुरुष ले क्रियापदलाई प्रभावित पारेको देखिन्छ तर लिम्बूभाषाका प्रथम, द्वितीय र तृतीय पुरुषहरूले क्रियापदलाई धेरैहदसम्म प्रभावित पारेको देखिदैन । नेपाली भाषामा म हामी, तँ तिमी, उ उनी जस्ता पुरुषवाचक शब्दहरूको प्रयोग भएको देखिन्छ, भने लिम्बूभाषा माथिका सबै पुरुष पदलाई जनाउन एउटै शब्द हेनेको प्रयोग भएको देखिन्छ । यसरी हेर्दा लिम्बूभाषामा आदर जनाउन एउटै “हेने” शब्दबाट काम चलेको देखिन्छ । जसले क्रियापदलाई पनि प्रभाव पारेको देखिदैन । हुन त आदर भन्ने वस्तु

आफूले आफैलाई गर्ने वस्तु होइन । यो त एकले अर्कालाई गरिने हो । एउटा उक्ति छ मानिसले आफैले म ठूलो विद्वान हुँ भनेर भन्छ, भने त्यो विद्वान होइन, त्यो कुरा उसको गुणबाट प्रभावित भएर अर्को व्यक्तिले भन्यो भने मात्र त्यो विद्वान कहलाउँछ ।

सम्भावित त्रुटिहरू

आदरार्थीको दृष्टिले नेपाली र लिम्बूभाषाको वाक्यगठनमा प्रशस्त भिन्नता भएको हुँदा लिम्बूभाषी विद्यार्थीहरूले लक्षित भाषाका रूपमा नेपाली भाषा सिक्दा तलका जस्ता त्रुटिहरू गर्ने सम्भावना देखिन्छ ।

१. बहिनीले भात खायो ।
२. गुरु विद्यालयमा आयो ।
३. दिदीहरू भात खान्छ ।
४. भाइहरू बजार जान्छ ।

अध्याय चार

व्याख्या तथा विश्लेषण

४.१ परिचय

लिम्बूभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको वाक्यगठन गर्ने क्रममा विभिन्न किसिमका त्रुटिहरू गर्ने गरेको पाइन्छ । प्रस्तुत अध्ययनको प्रमुख उद्देश्य कक्षा-६ मा अध्ययनरत लिम्बूभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरू पत्ता लगाउनु रहेको छ । निर्माण गरिएका चार किसिमका प्रश्नवालीबाट प्राप्त त्रुटिलाई लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदर गरी चार पक्षमा छुट्टयाएर हेर्दा निम्नानुसार त्रुटिहरू गरेको पाइन्छ ।

४.२ लिङ्गगत त्रुटि

कक्षा-६ मा अध्ययनरत लिम्बूभाषी विद्यार्थीहरूले लक्षित भाषाका रूपमा नेपाली भाषा सिक्दा वाक्यगठन अन्तर्गत तलका जस्ता वाक्यमा लिङ्गगत त्रुटि गरेको पाइन्छ ।

१. गरिमाले भात खायो ।
२. पुकारले भात खायो ।
३. बहिनी गीत गाउँछ ।
४. छोरो गीत गाउँछ ।
५. भैसी भीरबाट लड्यो ।
६. सीमा डीलबाट लड्यो ।

प्रस्तुत वाक्यहरूमा लिङ्गअनुसार क्रियापद राख्नुपर्नेको सट्टा स्त्रीलिङ्गी र पुलिङ्ग दुइवटै वाक्यहरूमा खायो र लड्यो जस्ता क्रियापदको प्रयोग भएको देखिन्छ । जस्तो माथिको

वाक्य-१,२,३,४,५,६ जस्ता स्त्रीलिङ्ग र पुलिङ्ग वाक्यहरूमा क्रमश क्रिया खायो र लड्यो आदिको प्रयोग भएको देखिन्छ । यसबाट के प्रष्ट हुन आउछ भने जसरी लिम्बूभाषामा स्त्रीलिङ्ग र पुलिङ्गको क्रियापदमा विभेद गरिँदैन जसको प्रत्यक्ष असर लिम्बूभाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली वाक्यगठनमा पर्दो रहेछ । प्रस्तुत लिम्बूभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको वाक्यगठनमा गरेका लिङ्गगत त्रुटिको प्रवृत्तिलाई हेर्दा अधिकांश त्रुटि मातृभाषागत व्यवधानबाट उत्पन्न भएको पाइएका छन् ।

४.३ वचनगत त्रुटि

वचन सामान्यतया संख्यासँग सम्बन्धित वाक्यगठनको एक महत्त्वपूर्ण पक्ष हो । लिम्बूभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको वाक्यगठन गर्दा वचनगत प्रयोगमा अधिकांश त्रुटि गरेको पाइएको छ। वचनगत त्रुटिहरू पनि विविध पक्षसँग सम्बन्धित पाइएको छ । वचनगत प्रयोगमा गरेका त्रुटिहरूलाई कर्ता र क्रियापद विशेष्य र विशेषणका साथै भेदक र भेद्यसँग सम्बन्धित गरी तीनपक्षमा छुट्ट्याएर हेर्दा निम्नानुसार त्रुटिहरू गरेको पाइएको छ ।

४.४ कर्ता र क्रियापदसम्बन्धी त्रुटि

लिम्बूभाषी विद्यार्थीहरूले कर्ता र क्रियापदसम्बन्धी वचनगत त्रुटि पनि गरेको पाइएको छ । कर्ता जुन वचनको छ त्यही वचनको क्रियापद प्रयोग गर्नुपर्नेमा बहुवचन कर्ताका साथमा एकवचन क्रियापदको प्रयोग क्रियापदको प्रयोग गरेर त्रुटि गरेको पाइएको छ । उनीहरूले गरेका त्रुटिपूर्ण वाक्यका केही नमुनाहरू निम्न अनुसार छन् ।

१. केटाहरू खोलामा नुहाउन जान्छ ।
२. हामीहरू सुंगुर काट्ने गर्छ ।
३. आमाहरू रोटी पकाउँछ ।

प्रस्तुत वाक्य १,२ र ३ मा बहुवचन कर्ता केटाहरू, हामीहरू र आमाहरूका साथमा बहुवचन क्रियापद जान्छन्, गर्छन र पकाउनुहुन्छ, प्रयोग गर्नुपर्नेमा एकवचन क्रियापद जान्छ, गर्छ र पकाउँछ, प्रयोग गरेकाले त्रुटिपूर्ण देखिएका छन् ।

उक्त त्रुटिका प्रकृतिलाई विश्लेषण गरी हेर्दा उक्त त्रुटिहरू मातृभाषाको व्यवधानबाट भएको देखिन्छ ।

४.५ विशेष्य र विशेषण सम्बन्धी त्रुटि

अधिकांश लिम्बूभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको वाक्यगठन गर्दा वचनगत प्रयोगमा विशेष्य र विशेषणसम्बन्धी त्रुटि गरेको पाइएको छ । उनीहरूले नेपाली भाषाको वाक्यगठन गर्दा विशेषणसम्बन्धी त्रुटि गरेको पाइएको छ । त्यही वचनको विशेषण प्रयोग गर्नुपर्नेमा बहुवचन विशेष्यका साथमा एकवचन (ओकारान्त/इकारान्त) विशेषणको प्रयोग गरेर त्रुटि गरेको पाइएको छ । उनीहरूले गरेका त्रुटिका केही नमुनाहरू उदाहरणस्वरूप तल प्रस्तुत गरिएको छ ।

१. सुमनको बुवाआमा बूढो छन् ।

२. उनी बाठी छिन् ।

३. मिठोमिठो खानेकुराहरू खान्छौ ।

४. राम्रो-राम्रो लुगाहरू लगाउँछौ ।

उपयुक्त नमुनालाई हेर्दा वाक्य १ र २ मा बहुवचन विशेष्य बुवाआमा र उनीहरूका साथमा बहुवचन (आकारान्त) विशेषण बुढा, बाठी प्रयोग हुनुपर्नेमा एकवचन त्रुटिपूर्ण भएका छन् । वाक्य ३ र ४ मा बहुवचन विशेष्य खानेकुराहरू र लुगाहरूका साथमा बहुवचन (आकारान्त, विशेषण मिठामिठा, राम्राराम्रा प्रयोग हुनुपर्नेमा एकवचन (ओकारान्त) मिठोमिठो र राम्रो-राम्रो प्रयोग गरिएको छ । उपयुक्त त्रुटिहरूमा प्रकृतिलाई हेर्दा उक्त त्रुटिहरू व्यतिरेकी अध्ययनबाट प्राप्त तथ्यको आधारमा पूर्वानुमान गरिएका त्रुटिको प्रकृतिसँग मिल्दाजुल्दा देखिएका छन् ।

४.६ भेदक र भेद्यसम्बन्धी त्रुटि

लिम्बूभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको वाक्यगठन गर्दा वचनगत प्रयोगमा भेदक र भेद्यसम्बन्धी अधिकांश त्रुटि गरेका पाइएका छन् । नेपाली भाषाको वाक्यगठन गर्दा भेद्य जुन वचनको छ, भेदक पनि सोही वचनको प्रयोग गर्नुपर्नेमा बहुवचन भेद्यका साथमा एकवचन (ओकारान्त/इकारान्त) भेदकको प्रयोग गरेर अधिकांश त्रुटि गरेको पाइएको छ । उनीहरूले वचनगत प्रयोगमा गरेका भेदक र भेद्यासम्बन्धी त्रुटिहरूका केही नमुनाहरू निम्नानुसार छन् ।

१. मेरो बहिनीहरू छैनन् ।
२. हाम्रो दिदीहरू आउनुहुन्छ ।
३. मेरो काकाहरू दुईजना हुनुहुन्छ ।
४. उसको बुबाआमा बूढा छन् ।

प्रस्तुत नमुनालाई हेर्दा वाक्य १,२,३ र ४ मा बहुवचन भेद्य बहिनीहरू, दिदीहरू, काकाहरू र बुबाआमाका साथमा बहुवचन (आकारान्त) भेदक मेरा, हाम्रा र उनका प्रयोग हुनुपर्नेमा एकवचन (इकारान्त तथा ओकारान्त) भेदक मेरो, हाम्रो र उसको प्रयोग गरेकाले वाक्य त्रुटिपूर्ण भएका छन् । नमुनाका रूपमा प्रस्तुत गरेका त्रुटिको प्रकृतिलाई हेर्दा उक्त त्रुटिहरू मातृभाषाको व्यवधानबाट उत्पन्न भएका देखिन्छन् । अर्थात् उक्त त्रुटिहरू व्यतिरेकी अध्ययनबाट प्राप्त तथ्यका आधारमा पूर्वानुमान गरिएका त्रुटिको प्रकृतिसँग मिल्दोजुल्दो देखिएका छन् ।

४.७ पुरुषगत त्रुटि

अधिकांश लिम्बूभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्यगठनमा पुरुषगत त्रुटि गरेको पाइएको छ । उनीहरूले जुन पुरुषको कर्ता छ, त्यही पुरुषको क्रियापद प्रयोग गर्नु पर्नेमा प्रथम पुरुषको कर्ताका साथमा द्वितीय तथा तृतीय पुरुष क्रियापद प्रयोग गरेर अधिकांश

त्रुटि गरेको पाइएको छ । उनीहरूले गरेका पुरुषगत त्रुटिका केही नमुना निम्न अनुसार छन्

-

१. म बाह्र वर्षका भयौँ ।
२. हामी पैसा माग्ने गर्दछन् ।
३. हामीले उसलाई भेट्न सकेन ।
४. म माघमा विद्यालय आउँदैन ।

उपर्युक्त त्रुटिका नमुनाहरू हेर्दा वाक्य १ र ४ मा पुरुष कर्ता म का साथमा प्रथम पुरुष क्रियापद भए र आउँदैन प्रयोग गर्नुपर्नेमा द्वितीय पुरुष क्रियापद भयौँ र आउँदैन प्रयोग गरेकाले वाक्य त्रुटिपूर्ण देखिएका छन् । वाक्य २ र ३ मा प्रथम पुरुष कर्ता हामी र हामीलेका साथमा गर्दछौँ र सकिन प्रयोग हुनुपर्नेमा तृतीय पुरुष क्रियापद गर्दछन्, सकेन प्रयोग गरेकाले वाक्य त्रुटिपूर्ण देखिएका छन् ।

उनीहरूले गरेका पुरुषगत त्रुटिको प्रकृतिलाई हेर्दा कतिपय त्रुटिहरू मातृभाषाको व्यवधानबाट उत्पन्न भएका देखिए पनि अधिकांश त्रुटिहरू अभ्यासको कमी तथा अन्य भाषेत्तर पक्षको कारणले गर्दा उत्पन्न भएका छन्, ठम्याउन कठिन हुने जटिल प्रकृतिका पाइएका छन् । अर्थात् उक्त पुरवागत त्रुटिहरू व्यतिरेकी अध्ययनबाट प्राप्त तथ्यका आधारमा पूर्वानुमान गरिएका त्रुटिहरूभन्दा भिन्नै प्रकृतिका पाइएका छन् ।

४.८ आदरगत त्रुटि

लिम्बूभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको वाक्यगठन अन्तर्गत आदरगत प्रयोगमा अधिकांश त्रुटि गरेको पाइएको छ । उनीहरूले जुन आदर दिनुपर्ने वा नपर्ने कर्ताको प्रयोग गरेको छ । त्यसका साथमा त्यही आदरको क्रियापद प्रयोग गर्नुपर्नेमा उच्च आदरार्थी कर्ताका साथमा मध्यम आदरार्थी तथा अनादरार्थी क्रियापदको प्रयोग गरेर अधिकांश त्रुटि गरेको पाइएको छ । उनीहरूले गरेका आदरगत त्रुटिका केही नमुनाहरू उदाहरणका रूपमा तल प्रस्तुत गरिएको छ -

१. गुरूले राम्रो पढाउँछन् ।
२. काकाहरूले पैसा दिन्छन् ।
३. दिदीहरू आउँछन् ।
४. बुबाले सामान किनेर ल्याउँछ ।
५. आमाले जेठाजुलाई ढोगिदिन्छ ।

उपर्युक्त वाक्यगठन त्रुटिका नमुनाहरूलाई हेर्दा वाक्य १, २ र ३ मा उच्च आदरार्थी कर्ता गुरू, काकाको र दिदीको साथमा उच्च आदरार्थी क्रियापद पढाउनुहुन्छ, दिनुहुन्छ र आउनुहुन्छ प्रयोग हुनुपर्नेमा मध्यम (सामान्य) आदरार्थी क्रियापद पढाउँछन्, दिन्छन् र आउँछन् प्रयोग भएको छ । वाक्य ४ र ५ मा उच्च आदरार्थी कर्ता बुबा र आमाका साथमा उच्च आदरार्थी क्रियापद ल्याउनुहुन्छ र ढोगिदिनुहुन्छ प्रयोग गर्नुपर्नेमा अनादरार्थी क्रियापद ल्याउँछ ढोगिदिन्छको प्रयोग गरिएकाले वाक्य त्रुटिपूर्ण देखिएका छन् ।

उनीहरूले गरेका आदरगत त्रुटिको प्रकृतिलाई हेर्दा अधिकांश त्रुटिहरू मातृभाषाको व्यवधानबाट उत्पन्न भएका पाइएका छन् भने कतिपय आफ्नो सामाजिक तथा पारिवारिक प्रभावले पनि उत्पन्न भएका हुन सक्छन् । अर्थात् लिम्बूभाषी विद्यार्थीहरूले गरेका अधिकांश त्रुटिहरू व्यतिरेकी अध्ययनबाट प्राप्त तथ्यका आधारमा पूर्वानुमान गरिएका त्रुटिहरूको प्रकृतिसँग मिल्दाजुल्दा देखिएका छन् भने कतिपय त्रुटिहरू त्योभन्दा भिन्न प्रकृतिका पनि पाइएका छन् ।

४.९ समग्रमा वाक्यगठनगत त्रुटिको तथ्याङ्कीय विश्लेषण

प्रस्तुत अध्ययनमा लिम्बूभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको वाक्यगठन अन्तर्गत सबैभन्दा बढी त्रुटि गर्ने क्षेत्र पत्ता लगाउने उद्देश्य राखिएको छ । यो उद्देश्य पूर्तिका लागि प्राप्त चार पक्षमा देखिएको त्रुटिहरूलाई छुट्याएर तथ्याङ्कीय विश्लेषण गरिएको छ ।

तालिका नं. १

वाक्यगठन पक्ष	प्राप्त पतिक्रिया	ठीक	बेठीक	त्रुटि प्रतिशत
लिङ्ग	१३६०	६७५	६८५	५०.५६
वचन	१३६०	६०८	७५२	५५.२९
पुरुष	११२०	६००	५२०	४६.४२
आदर	११२०	६१२	५०८	४५.३५

उपर्युक्त तालिकामा प्रस्तुत तथ्यलाई हेर्दा लिम्बूभाषी विद्यार्थीहरूले वाक्यगठन अन्तर्गत वचनमा ५५.२९ प्रतिशत त्रुटि गरेका छन् भने त्यसपछि क्रमशः लिङ्गमा ५०.५६ प्रतिशत र आदरमा ४५.३५ प्रतिशत त्रुटि गरेको पाइएको छ ।

वाक्यगठनका चार पक्ष लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदरमा देखिएका त्रुटि प्रतिशतहरूलाई हेर्दा लिम्बूभाषी विद्यार्थीहरूले वचनमा सबैभन्दा बढी त्रुटि गरेको पाइएको छ भने उक्त वचनगत व्यवस्थामा कर्ता र क्रियापदमा नेपाली र मैथिलीका वाक्य संरचनामा समानता पाइने भए पनि उनीहरूले वचनगत प्रयोगमा विशेष्य र विशेषण तथा भेदक र भेद्यसम्बन्धी त्रुटि अत्यधिक गरेको देखिएको छ । ६० जना विद्यार्थीहरूमध्ये ४० जना भन्दा बढीले बहुवचन विशेष्य साथमा एकवचन विशेषण (इकारान्त/ओकारान्त) विशेषणको प्रयोग गरेर त्रुटि गरेको पाइएको छ भने ५० जना भन्दा बढी विद्यार्थीहरूले बहुवचन भेद्यका साथमा एकवचन भेदकको प्रयोग गरेर त्रुटि गरेको देखिएको छ । त्यसकारण समग्रमा लिम्बूभाषी विद्यार्थीहरूले वचनगत प्रयोगमा बढी त्रुटि गरिएको पाइएको छ ।

४.१० लिङ्गका विभिन्न पक्षमा देखिएका त्रुटिहरूको तथ्याङ्कीय विश्लेषण

तालिका नं. २

लिङ्गका विभिन्न पक्षहरू	प्राप्त प्रतिक्रिया	ठीक	बेठीक	त्रुटि प्रतिशत
कर्ता (मानवीय) र क्रिया	४००	२५६	१४३	३५.७५
कर्ता (अमानवीय सजीव) र क्रिया	१६०	६१	९९	६१.८७
विशेष्य र विशेषण	४००	२३०	१६०	४२.५
भेदक र भेद्य	४००	१२६	२७४	६८.५

उपर्युक्त तालिकाको लिङ्गगत विभिन्न पक्षमा पाइएको त्रुटि प्रतिशतलाई हेर्दा भेदक र भेद्यमा ६८.५ प्रतिशत त्रुटि गरेको पाइएको छ। अमानवीय (सजीव) कर्ता र क्रियापदमा ६१.८७ प्रतिशत विशेष्य र विशेषण ४२.५ प्रतिशत र कर्ता (मानवीय) र क्रियापदमा ३५.७५ प्रतिशत मात्र त्रुटि देखिएको छ।

वाक्यगठनका लिङ्गगत विविध पक्ष कर्ता र क्रियापद, भेदक र भेद्य तथा विशेष्य र विशेषणमा देखिएको त्रुटि प्रतिशतलाई हेर्दा अन्यका तुलनामा भेदक र भेद्यमा बढी त्रुटि गरेको पाइएको छ।

४.११ वचनका विभिन्न पक्षमा देखिएका त्रुटिहरूको तथ्याङ्कीय विश्लेषण

तालिका नं. ३

वचनका पक्ष	प्राप्त प्रतिक्रिया	ठीक	बेठीक	त्रुटि प्रतिशत
कर्ता र क्रिया	४८०	३७९	१०१	२१.०४
विशेष्य र विशेषण	४००	१३०	२७०	६७.५
भेदक र भेद्य	४८०	९९	३८१	७९.३७

उपर्युक्त तालिकामा वचनगत विभिन्न पक्षमा देखिएको त्रुटि प्रतिशतलाई हेर्दा भेदक र भेद्यमा ७९.३७ प्रतिशत त्रुटि देखिएको छ भने त्यसपछि क्रमशः विशेष्य र विशेषणमा ७६.५ प्रतिशत र कर्ता र क्रियापदमा केवल २१.०४ प्रतिशत त्रुटि गरेको पाइएको छ ।

वचनका विभिन्न पक्ष कर्ता र क्रियापद, विशेष्य र विशेषण तथा भेदक र भेद्यसँग सम्बन्धित त्रुटि प्रतिशतलाई हेर्दा अन्यका तुलनामा भेदक र भेद्यमा सबैभन्दा बढी त्रुटि गरेको पाइएको छ ।

४.१२ प्रश्नका आधारमा वाक्यगठनगत त्रुटिहरूको तथ्याङ्कीय विश्लेषण

प्रस्तुत अध्ययनमा लिम्बूभाषी विद्यार्थीहरूले वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरू पत्ता लगाउने उद्देश्य राखिएको छ । चार किसिमका प्रश्नावली तयार गरेर सामग्री सङ्कलन गर्दा हरेक प्रश्नावलीबाट प्राप्त त्रुटिको तथ्याङ्क फरक फरक पाइएको छ । फलस्वरूप प्रश्नका प्रकृतिका आधारमा पनि वाक्यगठनका चार पक्षमा देखिएका त्रुटिहरूको तथ्याङ्कीय व्याख्या तथा विश्लेषण गरिएको छ ।

४.१३ लिङ्गगत त्रुटि

तालिका नं. ४

प्रश्नको किसिम	प्राप्त प्रतिक्रिया	ठीक	बेठीक	त्रुटि प्रतिशत
वस्तुगत	७२०	४३४	२८६	३९.९२
अनुवाद	२४०	१४२	९८	४०.८३
सङ्क्षिप्त उत्तरात्मक	१६०	६०	१००	६२.५
स्वतन्त्रलेखन	२४०	३९	२०१	८३.७५

उक्त प्रश्नगत आधारमा लिङ्गगत त्रुटिको स्थितिलाई हेर्दा स्वतन्त्र लेखनमा ८३.७५ प्रतिशत त्रुटि पाइएको छ भने सङ्क्षिप्त उत्तरात्मक प्रश्नमा ६२.५ प्रतिशत त्रुटि देखिएको छ । त्यसपछि अनुवाद र वस्तुगत प्रश्नमा क्रमशः ४०.८३ प्रतिशत र ३९.९२ प्रतिशत त्रुटि देखिएको छ ।

उपर्युक्त तथ्यलाई हेर्दा पहिचानात्मक प्रकृतिका प्रश्नका तुलनामा नियन्त्रित उत्पादनात्मक तथा स्वतन्त्र उत्पादनात्मक प्रकृतिका प्रश्नमा लिङ्गगत त्रुटिहरू बढी गरेको पाइएको छ ।

४.१४ वचनगत त्रुटि

तालिका नं. ५

प्रश्नको किसिम	प्राप्त प्रतिक्रिया	ठीक	बेठीक	त्रुटि प्रतिशत
वस्तुगत	७२०	२७५	३४५	४७.९१
अनुवाद	२४०	९५	१४५	६०.४०
सङ्क्षिप्त उत्तरात्मक	१६०	६२	९८	६१.२५
स्वतन्त्रलेखन	२४०	७६	१६४	६८.३३

उपर्युक्त तालिकामा प्रश्नका आधारमा वचनगत त्रुटिलाई हेर्दा स्वतन्त्रलेखनमा ६८.३३ प्रतिशत त्रुटि गरेको पाइएको छ भने त्यसपछि क्रमशः सङ्क्षिप्त उत्तरात्मक प्रश्नमा ६१.२५ प्रतिशत, अनुवाद प्रश्नमा ६०.४० प्रतिशत र वस्तुगत प्रश्नमा ४७.९१ प्रतिशत त्रुटि गरेको पाइएको छ । उक्त तथ्यलाई हेर्दा उनीहरूले उत्पादनात्मक प्रकृतिका प्रश्नमा वचनगत त्रुटिहरू बढी गरेका पाइएको छ । पहिचानात्मक प्रकृतिका प्रश्नमा भने कमै त्रुटि गरेको पाइएको छ ।

४.१५ पुरुषगत त्रुटि

तालिका नं. ६

प्रश्नको किसिम	प्राप्त प्रतिक्रिया	ठीक	बेठीक	त्रुटि प्रतिशत
वस्तुगत	४००	२६१	१३९	३४.७५
अनुवाद	२४०	७५	१६५	६८.७५
सङ्क्षिप्त उत्तरात्मक	२४०	११४	१२६	५२.५
स्वतन्त्रलेखन	२४०	१५०	९०	३७.५

उपर्युक्त तालिकामा पुरुषगत त्रुटिलाई प्रश्नगत आधारमा हेर्दा अनुवादमा ६८.७५ प्रतिशत त्रुटि देखिएको छ भने त्यसपछि क्रमशः सङ्क्षिप्त उत्तरात्मक प्रश्नमा ५२.५ प्रतिशत, स्वतन्त्रलेखनमा ३७.५ प्रतिशत र वस्तुगतमा ३४.७५ प्रतिशत त्रुटि गरेको देखिएको छ ।

उक्त तथ्यलाई हेर्दा पुरुषगत त्रुटि नियन्त्रित उत्पादनात्मक प्रकृतिका प्रश्नमा बढी गरेको देखिएको छ त्यसका तुलनामा स्वतन्त्र उत्पादनात्मक प्रश्नमा कम त्रुटि गरेको पाइएको छ । स्वतन्त्रलेखनमा कम त्रुटि देखिनुको कारण केवल तीनवटा वाक्यलाई मात्र पुरुषगत आधारबाट हेरिएकोले हुनसक्छ । स्वतन्त्रलेखनमा उनीहरूले प्रयोग गरेको वाक्यलाई पुरुषगत आधारबाट हेर्दा वाक्यगठनभन्दा बढी वर्णविन्यासगत त्रुटिहरू गरेको पाइएको छ ।

४.१६ आदरगत त्रुटि

तालिका नं. ७

प्रश्नको किसिम	प्राप्त प्रतिक्रिया	ठीक	बेठीक	त्रुटि प्रतिशत
वस्तुगत	४००	२८९	१११	२७.७५

अनुवाद	२४०	५९	१७१	७५.४१
सङ्क्षिप्त उत्तरात्मक	२४०	१८३	५७	२३.७५
स्वतन्त्रलेखन	२४०	८१	१५९	६६.२५

उपर्युक्त तालिकामा प्रस्तुत आदरगत त्रुटिलाई प्रश्नका आधारमा हेर्दा अनुवादमा ७५.४१ प्रतिशत त्रुटि गरेको पाइएको छ । त्यसपछि क्रमशः स्वतन्त्रलेखनमा ६६.२५ प्रतिशत, वस्तुगत प्रश्नमा २७.७५ प्रतिशत मात्र त्रुटि गरेको देखिएको छ । यसलाई हेर्दा पहिचानात्मक प्रकृतिका प्रश्नमा तुलनामा नियन्त्रित उत्पादनात्मक तथा स्वतन्त्र उत्पादनात्मक प्रकृतिका प्रश्नमा आदरगत त्रुटि बढी गरेको देखिएको छ ।

४.१७ स्वतन्त्रलेखनसम्बन्धी त्रुटिविश्लेषणात्मक विवेचन

वाक्यगठनका विभिन्न पक्षहरूमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन गर्ने सन्दर्भमा प्रयोग गरिएका विषयगत, वस्तुगत, अनुवाद र स्वतन्त्रलेखन गरी चारथरिका प्रश्नहरू थिए । माथिका शीर्षकहरूमा हुनत यी सबैको तथ्याङ्कीय विश्लेषण भइसकेको छ । तर पनि स्वतन्त्रलेखनमा गर्ने त्रुटिहरू अरूभन्दा पृथक र मौलिक भएकाले अब यहाँ स्वतन्त्रलेखन सम्बन्धी मात्र ६ विद्यालयका ६० जन विद्यार्थीहरूले प्रश्न नं. ९ र १० गरी २ वटा प्रश्नमा निबन्धात्मक उत्तर मागिएकोमा उनीहरूले वाक्यगठनमा लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदरमा गरेका त्रुटिहरूबारे वा ती तत्त्वहरूको प्रयोगमा कुन-कुन पक्षमा के कति त्रुटि गरे भन्ने कुरालाई ध्यानमा राख्दै त्यसको छुट्टै अध्ययन गर्ने जमर्को गरिएको छ ।

४.१८ प्रश्नका आधारमा स्वतन्त्रलेखनसम्बन्धी त्रुटिहरूको तथ्याङ्कीय विश्लेषण

प्रस्तुत अध्ययनमा लिम्बूभाषी विद्यार्थीहरूले वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरू पत्ता लगाउने उद्देश्य राखिएको छ । चार किसिमका प्रश्नावली तयार गरेर सामग्री सङ्कलन गर्दा हरेक प्रश्नावलीबाट प्राप्त त्रुटिको तथ्याङ्क फरक-फरक पाइएको छ । त्यसमध्येको

स्वतन्त्रलेखनसम्बन्धी मागिएको निबन्धात्मक उत्तरमा ६ विद्यालयका ६० जना विद्यार्थीहरूलाई लिङ्ग, वचन, पुरुषका आधारमा गरेका त्रुटिहरूको समग्र रूपमा तथ्याङ्कीय व्याख्या तथा विश्लेषण यस प्रकार छन् -

तालिका नं. ८

	प्राप्त प्रतिक्रिया	ठीक	बेठीक	त्रुटि प्रतिशत
लिङ्ग	२४०	३९	२०१	८३.७५
वचन	२४०	७६	१६४	६८.३३
पुरुष	२४०	१५०	९०	३६.५
आदर	२४०	८१	१५९	६६.२५
जम्मा	९६०	३४६	६१४	२५४.८३

४.१९ परीक्षणका क्रममा देखिएका वचनसम्बन्धी त्रुटिहरू निम्न खालका देखिए :

१. तिहारमा सबैले आफ्नो दिदी बहिनीसँग टीका लगाई रमाइलो गर्न चाहन्छ ।
२. यदि पानी भएन भने हामी मर्थे ।
३. कुकुर तिहारमा हामीहरू कुकुरलाई पूजा गरेर मिठो-मिठो खानेकुरा दिन्छु ।
४. हामी पानी नखाए मर्छ ।
५. यस तिहारमा हिन्दूहरूले रमाइलो र सुख अनुभव गर्दै मनाउँछ ।
६. हामी पानी बिना बाँच्न सक्तैन । आदी

उपर्युक्त त्रुटियुक्त वाक्यहरू “तपाईं तिहार पर्व कसरी मनाउनुहुन्छ ?” र “पानी” शीर्षकमा निबन्धात्मक उत्तर दिने क्रममा गरिएका थिए । मूलतः सबैजसो वाक्यहरूमा कतै एकवचन कर्ता भएमा बहुवचन क्रियापदको प्रयोग त कतै बहुवचन कर्ता भएमा एकवचन क्रियापदको प्रयोग भएको तथा कतै भने आफ्नो मातृभाषाको व्यवधानले पनि त्रुटि हुनपुगेको पाइयो ।

४.२० परीक्षणका क्रममा देखिएका आदर र लिङ्गसम्बन्धी त्रुटिहरू निम्न खालका देखिए :

आदरगत त्रुटिहरू :

१. यस दिनमा दिदीले भाइलाई टीका लगाइदिन्छ ।
२. दिदी बाठो पनि छ । मलाई राम्रो टोपी पनि ल्याई दिन्छ ।
३. दिदीले मलाई धेरै माया गर्छ ।
४. हाम्रो आमाले मलाई पानी उमालेर खानुपर्छ भन्छ ।
५. दिदीले घरका सबैलाई पानी फिल्टर वा उमालेर खानुपर्छ भन्छ ।

लिङ्गगत त्रुटिहरू :

६. भाइटीकाका दिनमा आफ्नी दाई भाइहरूलाई रङ्गी चङ्गी सातरङ्गका टीकाहरू लगाईदिन्छ ।
७. यो चाडमा हामीले लक्ष्मी भगवानलाई पूजा गर्नुपर्छ ।
८. मैले भाइलाई तिहारमा राम्रो राम्रो लुगा किनिदिन्छ ।

उपर्युक्त वाक्यहरूमध्ये वाक्य नं. १ मा दिदीले भाइलाई “टीका” लगाई दिनुहुन्छ हुनुपर्नेमा “लगाइदिन्छ” बनाएर आदर रहित पुलिङ्गी क्रियाको प्रयोग गरेकाले त्रुटि भएको पाइयो । वाक्य नं. २ मा “दिदी बाठो पनि हुनुहुन्छ र मलाई राम्रो टोपी पनि ल्याइदिनु हुन्छ” बनाउनु पर्नेमा आदररहित पुलिङ्गी क्रियापदको प्रयोग देखिएकाले त्रुटि भएको पाइयो । वाक्य नं. ३ मा “दिदीले मलाई धेरै माया गर्नुहुन्छ” हुनुपर्नेमा “माया गर्छ” आदरशून्य पुलिङ्गी क्रियापदको प्रयोग भएकाले त्रुटि देखियो । वाक्य नं. ४ मा पनि आदरशून्य पुलिङ्गी क्रियापदको प्रयोग भएको र वाक्य नं. ५ मा पनि आदररहित पुलिङ्गी क्रियापदकै प्रयोग देखिएकाले त्रुटि भएको पाइयो । वाक्य नं. ६ मा “आफ्ना” पुलिङ्गी क्रियापदकै प्रयोग देखिएकाले त्रुटि भएको पाइयो । वाक्य नं. ६ मा “आफ्ना” पुलिङ्गी कर्ताको प्रयोग

गर्नुपर्नेमा स्त्रीलिङ्गी “आफ्नी” को प्रयोग देखिएकोले त्रुटिहुन पुगेको देखियो । वाक्य नं. ७ मा पनि “लक्ष्मी माता देवीलाई पूजा गर्नुपर्छ” हुनुपर्नेमा “लक्ष्मी भगवान” पुलिङ्गी बनाएकाले त्रुटि देखियो । वाक्य नं. ८ मा पनि पुलिङ्गी क्रियापदको प्रयोग भएकाले त्रुटि देखियो ।

४.२१ परीक्षणका क्रममा देखिएका पुरुषसम्बन्धी त्रुटिहरू निम्न खालका देखिए :

१. हामीहरूले तिहारमा फूलको माला उनेर लगाइदिन्छु ।
२. भाइटीकाको दिन म बिहानै मन्दिरमा गएको थियो ।
३. हामीहरू लक्ष्मीपूजाको दिन भैली खेल जान्छौ ।
४. हाम्रो दाई तिहारमा टीका लगाउन घर आयो ।
५. मैले पानी उमालेर खायो । आदि

उपर्युक्त त्रुटियुक्त वाक्यहरूमा क्रमशः वाक्य नं. १ र २ मा प्रथम पुरुषकर्ताको क्रमशः “हामी” र “म” का साथमा प्रथमपुरुष त्रियापद क्रमशः “लगाइदिन्छौ” र “गएको थिएँ” हुनुपर्नेमा “लगाइदिन्छु” र “गएको थियो” द्वितीयपुरुष क्रियापदको प्रयोग गरेकाले उक्त वाक्यहरू त्रुटिपूर्ण देखिएका छन् । वाक्य नं. ३ मा प्रथमपुरुष कर्ता “हामीहरू” को साथमा प्रथम पुरुष क्रियापद “जान्छौ” प्रयोग हुनुपर्नेमा द्वितीयपुरुष “जान्छौ” को प्रयोग गरेकाले वाक्य त्रुटिपूर्ण देखिएको छ । त्यस्तै वाक्य नं. ४ मा पनि प्रथमपुरुष कर्ता “हाम्रो” को साथमा प्रथमपुरुष आदरसहित “आउनुभयो” प्रयोग गर्नुपर्नेमा तृतीय पुरुष आदररहित क्रियापद “आयो” को प्रयोग गरेकाले वाक्य त्रुटिपूर्ण देखिएको छ । त्यस्तै वाक्य नं. ५ मा पनि प्रथम पुरुष “म” (मैले) को साथमा प्रथम पुरुष क्रियापद “खाएँ” को प्रयोग हुनुपर्नेमा तृतीयपुरुष क्रियापद “खायो” को प्रयोग गरेकाले वाक्य त्रुटिपूर्ण देखिएको छ । यसरी उनीहरूले गरेका पुरुषगत त्रुटिहरूको प्रकृतिलाई हेर्दा कतिपय त्रुटिमा मातृभाषाको व्यवधानबाट उत्पन्न देखिए भने अधिकांश त्रुटिहरू अभ्यासको कमी तथा अन्य भाषेत्तर पक्षको सामीप्यताको कारणले उत्पन्न भएका पनि देखिए ।

समग्रमा भन्नुपर्दा वाक्यगठनका विभिन्न तत्त्वहरू मध्ये स्वतन्त्रलेखन अन्तर्गत विद्यार्थीहरूले सबैभन्दा बढी लिङ्गमा ८३.७५% सबैभन्दा कम पुरुषमा ३६.५% गरेको देखियो भने वचन र आदरमा क्रमशः ६८.३३% र ६६.२५% गरेको देखियो ।

अध्याय पाँच

५. निष्कर्ष तथा सुभाष

५.१ निष्कर्ष

प्रस्तुत अध्ययन अनुसन्धानको क्रममा के पत्ता लागेको छ भने पहिलो वा दोस्रो तथा विदेशी जुनसुकै भाषा सिकाइका क्रममा पनि प्रशस्त त्रुटिहरू पाइने गर्छन् । पहिलो र दोस्रो भाषा सिकाइका क्रममा देखिने त्रुटिको प्रकृति फरक फरक भएतापनि विना त्रुटि पनि भाषा सिकाइ असम्भव प्रायः हुन्छ । पहिलो भाषा सिकाइको क्रममा हुने त्रुटिहरू लक्ष्य भाषा भन्दा बढी मातृभाषाकै व्यवहारबाट उत्पन्न भएका देखिए ।

त्रुटिहरू परम्परागत रूपमा असफलताको प्रतीक मान्दै आए तापनि जब मनोवादी सम्प्रदायको उदय हुन्छ तब यसलाई सिकाइ प्रक्रियाको सङ्केतको रूपमा भन्न थालिएको हो । विशेषतः संरचनावादीहरू व्यतिरेकी विश्लेषणलाई बढी जोड दिन्छन् भने मनोवादीहरू त्रुटिविश्लेषणलाई भाषाशिक्षणमा विद्यार्थी केन्द्रित विधिको रूपमा प्रयोग गर्नुपर्दछ भन्छन् । यसरी त्रुटिविश्लेषण आज आएर निकै सफल, सार्थक एवम् विकसित सिद्ध भएको छ । यसले विद्यार्थीहरूको सिकाइ प्रक्रिया, त्रुटि क्षेत्र र शिक्षण विधिलाई समेत पहिचान गर्न पूर्णतः मद्दत गर्दछ । यस अध्ययनमा तल्लो भाषाको वाक्यगठन गर्दा गरेका लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदरगत त्रुटिहरू विभिन्न प्रकृतिका देखिएका छन् । जसलाई बुदाँगत रूपमा तल प्रस्तुत गर्ने प्रयत्न गरिएको छ ।

क. लिम्बूभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको वाक्यगठनअन्तर्गत गरेका लिङ्गगत त्रुटिहरूमा स्त्रीलिङ्गी विशेष्यका साथमा पुलिङ्गी विशेषणको प्रयोग गरेर अधिकांश त्रुटि गरेका पाइएको छ । कतिपय त्रुटिहरू स्त्रीलिङ्गी कर्ताका साथमा पुलिङ्गी क्रियापदको प्रयोग गरेर पनि भएका देखिएका छन् । त्यसैगरी अमानवीय स्त्रीलिङ्गी कर्तामा मानवीय स्त्रीलिङ्गी क्रियापद प्रयोग गरेर पनि त्रुटिहरू गरेको पाइएको छ । लिम्बूभाषी विद्यार्थीहरूले वाक्यगठनअन्तर्गत गरेका लिङ्गगत अधिकांश त्रुटिहरू व्यतिरेकी अध्ययनबाट प्राप्त तथ्यका आधारमा पूर्वानुमान गरिएका त्रुटिहरूका प्रकृतिसँग मिल्दाजुल्दा देखिएका छन् ।

ख. वचनगत त्रुटिहरूमा अधिकांश त्रुटिहरू बहुवचन भेद्यका साथमा एकवचन भदकको प्रयोग गरेर हुन गएको पाइएको छ । त्यसैगरी बहुवचन विशेष्यका साथमा एकवचन विशेषणको प्रयोग गरेर पनि त्रुटि गरेको पाइएको छ । यसका साथै कतिपय त्रुटि बहुवचन कर्ताका साथमा एकवचन क्रियापदको प्रयोगबाट पनि भएका देखिएका छन् । लिम्बूभाषी विद्यार्थीहरूले गरेका वचनगत त्रुटिहरूको प्रकृतिलाई हेर्दा अधिकांश त्रुटिहरू व्यतिरेकी अध्ययनबाट प्राप्त तथ्यका आधारमा पूर्वानुमान गरिएका त्रुटिका प्रकृतिसँग मेल खाने किसिमका पाइएका छन् भने कतिपय त्रुटिहरू अर्थात् वचनको कर्ता र क्रियापदसम्बन्धी त्रुटि पूर्वानुमान नगरेका त्रुटिहरू उनीहरूको अभिव्यक्तिमा कमै देखिएका छन् ।

ग. पुरुषगत अधिकांश त्रुटिहरू प्रथम पुरुष कर्ताका साथमा द्वितीय तथा तृतीय पुरुषको क्रियापद प्रयोग गरेर हुन गएका पाइएका छन् । कतिपय त्रुटिहरू द्वितीय पुरुष कर्ताका साथमा तृतीय पुरुष क्रियापद प्रयोग गरेर भएका पनि पाइएका छन् । उनीहरूले गरेका पुरुषगत त्रुटिहरूको प्रकृतिलाई हेर्दा व्यतिरेकी अध्ययनबाट प्राप्त तथ्यको आधारमा पूर्वानुमान गरेका त्रुटिहरू भन्दा अधिकांश त्रुटिहरू अन्य प्रवृत्तिका पाइएका छन् । उनीहरूले गरेका पुरुषगत त्रुटिहरूको प्रवृत्ति नै छुट्ट्याउन कठिन हुने जटिल खालका देखिएका छन् ।

घ. आदरगत अधिकांश त्रुटिहरू उच्च आदररार्थी कर्ताका साथमा अनादरार्थी तथा मध्यम आदरार्थी क्रियापदको प्रयोग गरेर भएका देखिएका छन् । लिम्बूभाषी विद्यार्थीहरूले गरेका आदरगत त्रुटिको प्रकृतिलाई हेर्दा अधिकांश त्रुटिहरू मातृभाषागत व्यवधानबाट नै उत्पन्न भएका पाइएका छन् भने कतिपय त्रुटिहरू विद्यार्थीहरूकै परिवारिक तथा सामाजिक वातावरणको प्रभावले गर्दा पनि उत्पन्न भएको देखिएका छन् ।

ङ. लिम्बूभाषी विद्यार्थीहरूबाट प्राप्त त्रुटिको प्रकृतिलाई हेर्दा अधिकांश त्रुटिहरू मातृभाषाको व्यवधानबाट भएका देखिएका छन् भने कतिपय त्रुटिहरूको प्रकृति छुट्ट्याउन कठिन हुने जटिल प्रकृतिका पाइएका छन् । यस्ता प्रकृतिका त्रुटिहरू विशेष गरी पुरुषगत रहेका छन् ।

- च. एउटा वाक्यमा वाक्यतात्त्विक सङ्गति मिलाए पनि क्रमिक रूपमा अर्को वाक्यमा सोही प्रकृतिको वाक्यतात्त्विक सङ्गति विगाने जस्ता त्रुटिहरू पनि लिम्बूभाषी विद्यार्थीहरूमा देखिएका छन् ।
- छ. वाक्यगठनका विभिन्न पक्ष, लिङ्ग, वचन , पुरुष र आदरमध्ये लिम्बूभाषी विद्यार्थीहरूले वचनमा सबैभन्दा बढी त्रुटि गरेको पाइएको छ ।
- ज. वाक्यगठनको सरलता र जटिलताको क्रमलाई विचार गर्दा लिम्बूभाषी विद्यार्थीहरूलाई वचन सबैभन्दा जटिल भएको पाइएको छ । त्यसपछि क्रमशः दोस्रो स्थितिमा लिङ्ग, तेस्रोमा पुरुष र चौथोमा आदर यिनीहरूका लागि कम जटिल भएको देखिएको छ ।
- झ. नगर र ग्रामीण क्षेत्रका विद्यार्थीहरूले गरेका त्रुटिहरूलाई तुलनात्मक रूपमा हेर्दा नगर क्षेत्रका विद्यार्थीहरूले गरेका त्रुटिका तुलनामा ग्रामीण क्षेत्रका विद्यार्थीहरूमा बढी त्रुटि देखिएको छ ।
- ञ. नगर क्षेत्रका विद्यार्थीहरूले तुलनामा ग्रामीण क्षेत्रका विद्यार्थीहरूमा बढी त्रुटि देखिनुका कारणहरूमा ग्रामीण क्षेत्रमा अनुकूल वातावरण नहुनु, समुदायका प्रभाव, विद्यालयको भौतिक तथा व्यवस्थापन पक्ष कमजोर हुनु, समयको अनुपलब्धता, शिक्षकबाट प्रभावकारी निर्देशन नपाउनु आदि जे अनुमान लगाउन सकिए पनि प्रमुख कारण ग्रामीण क्षेत्रका विद्यार्थीहरूमा मातृभाषाको अत्याधिक प्रभावले बढी त्रुटि देखिएको अनुमान लगाउन सकिन्छ ।

५.२ सुभावाहरू

भाषा सिकाइ कठिन कार्य भएकोले जुनसुकै भाषा पनि एकै पटक सजिलैसँग सिक्न सिकाउन सम्भव छैन । पहिलो भाषा सिक्ने विद्यार्थीहरूको नै भाषिक प्रयोग त त्रुटिरहित हुन सक्दैन भने दोस्रो भाषाका रूपमा सिक्ने विद्यार्थीहरूको लिखित अभिव्यक्तिमा विविध त्रुटिहरू पाइनु स्वभाविकै हो । नि.मा.वि. तहका विद्यार्थीहरूको नेपाली भाषालाई दोस्रो भाषाका रूपमा सिक्दा उनीहरूले गर्ने त्रुटिहरूको बारेमा जानकारी दिनु आवश्यक देखिन्छ । जसले भाषिक शुद्धताको लागि त्रुटिको निराकरणमा केही राहत पुग्न सक्छ । लिम्बूभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषालाई दोस्रो भाषाका रूपमा सिक्दा वाक्यगठनमा गर्ने गरेका अधिकांश त्रुटिहरू मातृभाषाको व्यवधानबाट उत्पन्न भएका पाइएका छन् । त्यसबाहेक अन्य कतिपय त्रुटिहरू अन्य विविध कारणबाट पनि उत्पन्न भएका हुन सक्छन् । यहाँ राष्ट्रभाषाका साथै सम्पर्क भाषा तथा विचार विनिमय गर्ने साझा भाषाको लिखित अभिव्यक्तिमा देखिने गरेका त्रुटिहरूलाई समयमा नै निराकरण गरी शुद्ध भाषिक प्रयोगतर्फ उन्मुख गराउन तल केही सुभावाहरू पेस गर्ने जमर्को गरिएको छ ।

१. कतिपय अवस्थामा थोरै पनि लिम्बूभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्यगठन गर्दा अधिकांश त्रुटिहरू मातृभाषाको व्यवधानबाट उत्पन्न भएको महसुस भने कता कति पाइएका नेपाली भाषा शिक्षकले त्यतिरेकी अध्ययनको सहारा लिएर सोहि अनुसारका अभ्यासमा उनीहरूलाई बढी संलग्न गराउनाले त्रुटि कम गराउन सकिन्छ ।
२. वाक्यगठनसम्बन्धी त्रुटिको निराकरणका लागि सैद्धान्तिक व्याकरणको धारणा व्याख्यान विधिद्वारा प्रस्तुत गर्नुको सट्टा प्रयोगमूलक अभ्यासमा जोड दिनाले त्रुटिलाई कम गर्न सकिन्छ ।
३. शिक्षण सन्दर्भमा नेपाली भाषा व्याकरणका विभिन्न पक्षहरूमा बढी जोड दिइनुपर्नेगरी पाठ्यक्रम निर्माण गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

४. तालिम प्राप्त शिक्षकहरू नभएको र भए पनि तालिमको प्रभावकारिता त्यति उल्लेखनीय नदेखिएकोले नि.मा.वि. तहका विद्यार्थीहरूलाई भाषिक सीप सिकाउने नभई विषयवस्तु मात्र रटाउने प्रचलन बढी देखिन्छ । यस्तो प्रवृत्तिले गर्दा भाषाको शुद्धताप्रति उचित ध्यान जान नसकेको परिस्थितिमा सफल भाषा समयमा गोष्ठी तथा सेमिनारहरू गराई शिक्षकलाई आपसी छलफल तथा विशेषज्ञको सल्लाहद्वारा समस्या सामाधानमा उचित उपायको जानकारी गराउनु पर्ने आवश्यकता देखिन्छ ।
५. नेपाली भाषाप्रतिको उपेक्षित मानसिकताका कारण पनि नेपाली भाषाको प्रयोगमा त्रुटिहरू देखा परेका छन् । नेपाली भाषालाई जसरी बोले पनि र जसरी लेखे पनि हुन्छ भन्ने धारणालाई मानसपटलबाट हटाउनु पर्ने आवश्यकता देखिन्छ । नेपाली भाषाकै उत्थानको लागि भाषाप्रति सबैलाई सचेत गराउनु पर्ने देखिन्छ ।
६. विद्यार्थीहरूमा भएका त्रुटि निराकरणको लागि बढी गृहकार्य दिने र विद्यार्थीहरूलाई नै बढी सक्रिय बनाई भाषाको लिखित प्रयोगमा प्रतिस्पर्धाको स्थिति सृजना गरी शुद्ध भाषिक प्रयोगलाई पुरस्कृत गर्ने, स्याबासी दिने जस्ता उत्साहित पार्ने खालका क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्नुपर्दछ ।
७. दोस्रो भाषाको रूपमा नेपाली भाषा शिक्षण गर्दा विद्यार्थीले पहिलो तथा मातृभाषाको बारेमा पनि ज्ञान भएको शिक्षकलाई भाषाशिक्षण गराउन लगाउने वातावरण उपलब्ध भएको खण्डमा विद्यार्थीहरूले उत्पादनशील अभ्यासको मौका पाउन सक्छन् जसबाट त्रुटिहरू कम गराउन सकिन्छ ।
८. भाषिक सीप विकास गर्ने प्रमुख आधार तल्लो तह मानिन्छ । त्यसकारण नि.मा.वि. तहमा लेखाइ सीप विकासका लागि राखिएको कार्यमूलक व्याकरण शिक्षणलाई प्रभावकारी बनाइनु पर्दछ । तल्लो स्तरदेखि बालकहरूमा व्याकरणको ज्ञान गराउने हो भने भाषामा

विद्यार्थीहरूले कम त्रुटि गर्ने सम्भावना देखिन्छ । अझ दोस्रो शिक्षणका क्रममा व्याकरणमूलक अभ्यासहरू बढी गराउनु पर्ने देखिन्छ ।

९. कक्षा-६ मा शिक्षणगर्नु पर्ने व्याकरणिक एकाइलाई वातावरणसँग संयोजित गराई सोहीअनुसार सामग्री निर्माण गरी विद्यार्थीलाई प्रयोग गर्न लगाएर, शिक्षकले पनि प्रयोगान्मक, प्रदर्शन र प्रश्नोत्तर विधिद्वारा शिक्षण गर्नतर्फ ध्यान दिनुपर्दछ ।
१०. भाषाका शिक्षकहरूमा खोज अनुसन्धानमूलक सामग्रीहरूको अध्ययन गर्ने बानी नभएकाले उनीहरू आफ्नो व्याख्यामा नै सीमित हुने परिपाटीले गर्दा विद्यार्थीमा भाषा सम्बन्धी सुधार ल्याउने अवसर नै नपाउने हुँदा विद्यार्थीहरूले प्रयोग गर्ने भाषामा अत्याधिक त्रुटि देखा परेका पाइन्छन् । यसका लागि स्वयं शिक्षक अध्ययनशील हुनु आवश्यक छ ।

५.३ थप अध्ययनको आवश्यकता

प्रस्तुत अध्ययनमा पाँचथर र धनकुटा जिल्लाका कक्षा-६ का लिम्बूभाषी विद्यार्थीबाट प्राप्त सामग्रीका आधारमा निष्कर्ष दिइएको छ । सीमित विद्यार्थीबाट प्राप्त सामग्रीका आधारमा सीमित क्षेत्रमा अध्ययन गरिएकाले नेपाली भाषाको विभिन्न पक्षमा देखिने त्रुटिहरूलाई यसले समेट्न सकेको छैन । उनीहरूको अभिव्यक्तिमा अन्य विविध पक्षसँग सम्बन्धित विभिन्न किसिमका त्रुटिहरू देखिदा देखिदै पनि यो अध्ययनमा तिनीहरूलाई समावेश गराइएको छैन । त्यसैले सम्बन्धित क्षेत्रमा अन्य विस्तृत अनुसन्धानमूलक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नुपर्ने आवश्यकता महसुस गरिएको छ ।

प्रस्तुत अध्ययनमा मूलतः पहिलो भाषाको प्रभावको कारण वाक्यगठनमा अधिकांश त्रुटिहरू भएको देखिएको छ, तापनि भाषेत्तर पक्ष (विधि, प्रेरणा, रुचि, सामग्री, वातावरण, समय, स्तर आदि) ले पनि सिकाइमा प्रभाव पार्ने हुनाले यी पक्षहरूको प्रभावबाट हुन सक्ने त्रुटि बारेमा पनि थप अध्ययनको आवश्यकता अपरिहार्य देखिन्छ ।

नेपाली भाषालाई दोस्रो भाषाका रूपमा पनि सिक्न लागेका कक्षा-६ का लिम्बूभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको अन्य विविध पक्षमा पनि प्रशस्त त्रुटिहरू गर्ने गरेको पाइएको छ । शोधको उद्देश्य, प्रयोजन तथा सीमाका कारण सबैखाले त्रुटिहरूलाई यसमा समावेश गराइएको छैन तसर्थ यस सम्बन्धमा अन्य विस्तृत अध्ययन अनुसन्धान हुनु आवश्यक ठानिएको छ ।

सन्दर्भ-सूची

क. सन्दर्भग्रन्थ सूची

अधिकारी, हेमाङ्गराज, २०५२, नेपाली भाषा शिक्षण (ते.सं.), काठमाडौं, कुञ्जल प्रकाशन ।

..... २०५३, भाषा शिक्षण : केही परिप्रेक्ष्य तथा पद्धति (दो .सं.), काठमाडौं, विद्यार्थी पुस्तक भण्डार, भोटाहिटी, ।

..... २०५५, समसामायिक नेपाली व्याकरण (दोस्रो संस्करण), विद्यार्थी पुस्तक भण्डार, भोटाहिटी, काठमाडौं ।

..... २०५६, सामाजिक तथा प्रयोगिक भाषा विज्ञान, काठमाडौं : रत्नपुस्तक भण्डार ।

ओझा, रामनाथ, २०५५, नेपाली व्याकरण रचना र साहित्य, काठमाडौं : के.पी. पुस्तक भण्डार ।

अवस्थी, महादेव र पारसमणि भण्डारी, २०५१, सरल नेपाली व्याकरण रचना श्रृङ्खला ५ (ते. स.) काठमाडौं, एकता प्रकाशन,।

कर्डर एस.पिट., १९७३, इष्ट्रोडक्सिड अप्लाइड लिङ्ग्विस्टिक, लन्डन : पेनगुइन एजुकेसन ।

..... १९८१, एरर एनलिसिस एण्ड इन्टरल्याङ्गवेज, अक्सफोर्ड : अक्सफोर्ड युनिभर्सिटी प्रेश ।

ढकाल, भोजराज र दुर्गाप्रसाद दहाल, २०५८, प्रायोगिक भाषाविज्ञान, काठमाडौं, एम.के. पब्लिसर्स एन्ड डिस्ट्रिब्युटर्स ।

ढुंगेल, भोजराज र दुर्गाप्रसाद दहाल, २०५८, प्रायोगिक भाषाविज्ञान, काठमाडौं, एम.के. पब्लिशर्स एण्ड डिस्ट्रिब्युटर्स ।

तिवारी, भोलानाथ, १९९९, भाषा विज्ञान, इलाहाबाद : किताब महल २२-ए सरोजनी नायडु मार्ग ।

ने.रा.प्र.प्र., २०४०, नेपाली बृहत् शब्दकोश, काठमाडौं, नेपाल राजकीय प्रज्ञा प्रतिष्ठान, कमलादी ।

परिशिष्ट १

कक्षा-६ मा अध्ययनरत लिम्बूभाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन नामक शोधपत्रको शोधसामग्री सङ्कलन गर्ने क्रममा सोधिएका प्रश्नावलीहरू:

विद्यार्थीको नाम:

कक्षा:

विद्यालयको नाम:

रोल नं.:

प.न. १. कोष्ठकमा दिइएका उत्तर मध्ये मिल्ने उत्तर छानेर खाली ठाउँ भर:

- क) गरिमाले भात.....। (खान्छ/खान्छे)
- ख) केटाहरू नुहाउन.....। (जान्छन/जान्छ)
- ग) पुकारले भात.....(खान्छे/खान्छ)
- घ) हामीहरू सुंगुर....(काट्छौ/काट्छ)
- ङ) बहिनी गीत.... (गाउँछ/गाउँछे)
- च)बुबाआमा बुढा हुना (सुमनका/सुमनको)
- छ) छोरी गीत.....(गाउछे/गाउछे)
- ज)खाने कुरा खान्छौ। (मिठोमिठो/मिठामिठा)
- झ) भैसी भिरवाट.....। (लड्यो/लड्नुभयो)
- ञ) सीमा डिलवाट....। (लडी/लड्यो)
- ट)दिदीहरू छैनना (मेरो/मेरा)
- ठ) म बाह वर्षको....। (भएँ/भयो)

- ड) हामी पैस माग्ने...। (गर्छु/गर्छौ)
- द) म माघमा विद्यालय....। (जान्छु/जान्छ)
- ध) गुरुले राम्रो...। (पढायो/पढाउनुभयो)
- न) काकाहरु पैसा (दिनुहुन्छ/दिन्छ)
- थ) दिदीहरु (आयो/आउनुभयो)
- द) बुबाले सामान किनेर....(ल्याउनुभयो/ल्यायो)
- ध) आमाले जेठाजुलाई.....(ढोगिदिन्छ/ढोगिदिनुहुन्छ)
- न)काकाहरु दुईजना हुनुहुन्छ। (मेरा/मेरो)
- फ)बहिनीहरु छैनन। (मेरो/मेरो)
- ब)लुगा लगाउछौ। (म/हामी)

प्र.न.२. तल दिइएका वाक्यहरु नेपालीमा अनुवाद गर:

- १ राम हिम्बो वा।
- २ याम्बीन्द्रायिन त्या।
- ३ आन्सा तक चाइ वा।
- ४ सीता हिम्बो वा।
५. राम तक च ।
६. रामहाआरे तकिन मेज ।
७. निर्मला रै तक च ।

८. निर्मला सिरे तकिन मेज ।

९. आङ्गा तक चाड ।

१०. हेने तक चाड ।

११. हेने तक केजोवी

१२. हने तक च ।

१३. आनी तक चाम्म ।

१४. आङ्गा निरुड ।

१५. हेने किनिरुवी

१६. हने निरु ।

१७. आङ्गा हिम्मो पेक्का ।

प्र.नं. ३ साउने संग्रान्ति कसरी मनाउछौँ “भन्ने शीर्षकमा १० वाक्यमा नघटाइ एउटा अनुच्छेद तयार पार ।

प्र.नं. ४ छोटकारीमा उत्तर लेख:

क) तिम्रो घरमा को को हुनुहुन्छ ? क्रममिलाएर लेख ।

परिशिष्ट २

सामग्री सङ्कलन गरिएका विद्यालयहरूको नाम :

- क) श्री शारदा उ.मा.वि. ६ नं. बुधबारे, धनकुटा ।
- ख) श्री सार्वजनिक मा.वि. लिम्बा, पाँचथर ।
- ग) श्री चन्द्रेश्वर मा.वि. लिम्बा, खान्द्रोड, पाँचथर ।
- घ) श्री भगवती मा.वि. दुर्दिम्बा, पाँचथर ।
- ङ) श्री जनज्योति नि.मा.वि. लिम्बा, कन्याटार, पाँचथर ।